

SIVIILIPALVELUSRIKOSASIOIDEN KÄSITTELY POLIISISSA

Laura Tervo

MAMK/2020

Tiivistelmä

Tekijä(t)	Tutkinto
Laura Tervo	Poliisi (AMK)
Julkaisun nimi	Julkisuusaste
Siviilipalvelusrikosasioiden käsittely poliisissa	Julkinen
Ohjaaja	Opinnäytetyön muoto
Antti Jääskeläinen	Kvalitatiivinen sekä oikeusdogmaattinen tutkimus
Tiivistelmä	
<p>Opinnäytetyössä esitellään siviilipalvelusta koskeviin rikosasioihin liittyvät prosessit poliisissa. Lisäksi opinnäytetyössä tarkastellaan siviilipalvelusta käsittelevän lainsäädännön kehitystä, muutoksia sekä niiden vaikutusta poliisitoimintaan.</p> <p>Opinnäytetyön koostamisessa on käytetty sekä kvalitatiivisia sekä oikeusdogmaattisia menetelmiä. Tietoa aiheesta on hankittu oikeuslähteistä, siviilipalvelusta käsittelevistä aiemmista tutkimuksista sekä haastattelemalla siviilipalveluksen parissa työskenteleviä keskeisiä toimijoita poliisin kanssa tehtävän yhteistyön kannalta. Lisäksi työssä on hyödynnetty kirjoittajan omaa asiantuntemusta ja substanssiosaamista aiheesta.</p> <p>Opinnäytetyössä on pohdittu, mahdollistaisiko nykyinen lainsäädäntö toisenlaista toimintamallia poliisin osalta ja koetaanko nykyinen toimintamalli toimivaksi.</p> <p>Opinnäytetyön perusteella siviilipalvelusrikosasioiden käsittely poliisissa on tällä hetkellä muodostunut käytännöllisten tarpeiden pohjalta ja on lain mukaista. Siviilipalveluskeskuksen ja poliisin yhteistyön on keskitetty Itä-Uudenmaan poliisilaitokselle, Porvoon poliisiasemalle ja käytäntö koetaan toimivaksi. Asiantuntijuuden keskittäminen takaa yhdenmukaisen prosessin, mutta liian pieni asiantuntijajoukko asettaa prosessin kuitenkin erittäin alttiiksi ja haavoittuvaksi.</p>	
Sivumäärä	Tarkastuskuukausi ja -vuosi
49	11/2020
Avainsanat	
Siviilipalvelus, siviilipalveluksesta kieltäytyminen, täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkominen, siviilipalvelusrikos	

Sisällys

Johdanto	3
2. Käsitteet	5
2.1 Asevelvollinen	5
2.2 Siviilipalvelus.....	6
2.3 Siviilipalvelusvelvollinen	6
2.4 Täydennyspalvelus	7
2.5 Täydennyspalvelusvelvollisuus	8
2.6 Siviilipalveluksesta kieltäytyminen	8
2.7 Täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkominen.....	9
2.8 Siviilipalvelusrikos	9
3. Tutkimusmenetelmät.....	10
3.1 Tutkimuskysymykset ja rajaus	11
3.1.1 Tutkimuskysymykset	11
3.1.2 Rajaukset	12
3.2 Oikeusdogmaattinen tutkimusmenetelmä	12
3.3 Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä	14
3.4 Triangulaatio tutkimusmenetelmänä	17
4. Siviilipalvelukseen liittyvä lainsäädäntö.....	18
4.1. Lainsäädännön kehitys	18
4.1.2 Siviilipalvelusrikosasiat vuoden 1991 lainsäädännössä	21
4.2 Voimassa oleva lainsäädäntö	22
4.3 ”Vapautuslaki” ja sen kehitys	23
4.3.1 Laki Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa (645/1985)	23
4.3.2 Helsingin hovioikeuden ratkaisu 18/108226.....	24
4.3.3 Hovioikeuden ratkaisun vaikutukset poliisin toimintaan	26

4.3.4 Laki Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain kumoamisesta 330/2019	28
4.3.5 1.4.2019 lakimuutoksen vaikutukset poliisitoimintaan	29
5. Poliisin toimenpiteet siviilipalvelusasioissa.....	31
5.1. Poliisin virka-avut siviilipalvelusasioissa.....	31
5.1.1 Siviilipalveluksen määrääminen	31
5.1.2 Siviilipalvelukseen saapumatta jättänyt tai lopettanut palvelusvelvollinen	33
5.2 Rikosilmoitus.....	33
5.3 Siviilipalveluksesta kieltäytyminen	34
5.4 Täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkominen.....	38
5.5 Siviilipalvelusrikos	39
6. Johtopäätökset.....	40
7. Pohdinta.....	42
LÄHTEET:.....	47

Johdanto

Opinnäytetyöni käsittelee siviilipalvelusrikosasioiden käsittelystä poliisissa. Kyseessä on toki sanahirviö, mutta en ole vielä onnistunut keksimään parempaakaan otsikkoa. Työ käsittelee pääasiassa Siviilipalveluslain 11 luvun perusteella poliisin toimintaan liittyviä asioita sekä muita poliisitoimintaan siviilipalveluksen yhteydessä liittyviä lakeja. Lisäksi Jehovan todistajiin liittyvän vapautuslain ja sen kumoamisen vaikutuksia esitellään.

Työn tarkoitus on luoda kuvaus keskeisestä lainsäädännöstä ja rikosprosessin etenemisestä poliisissa. Nykyinen tilanne, jossa olen ainoa asiasta tietävä henkilö hallinnossa, ei ole järkevä. Työssä pyritään löytämään vastaukset siihen, miten nykyinen käytäntö on muodostunut ja millainen lainsäädäntö käytännön takana on. Työssä pyritään selvittämään, mahdollistaako lainsäädäntö siviilipalvelukseen liittyvien asioiden käsittelyn poliisissa jollain muulla tavalla.

Työssä pyritään myös esittelemään nykyisten käytäntöjen taustalla oleva keskeinen lainsäädäntö sekä lainsäädännössä viime aikoina tapahtuneiden keskeisten muutosten vaikutus poliisin toimintaan. Vastauksia näihin kysymyksiin etsitään kvalitatiivisilla sekä oikeusdogmaattisilla tutkimusmenetelmillä. Työssä tulee olemaan myös jonkin verran toiminnallisen opinnäytetyön piirteitä, sillä poliisin käytännön toimien kuvaaminen voisi olla myös opas aiheeseen.

Siviilipalveluskeskuksen käytännöt selvitetään suorittamalla haastattelut siviilipalveluskeskuksen edustajille. Haastattelut tulevat olemaan strukturoimattomia, vapaita teemahaastatteluja. Haastateltaviksi on valittu Siviilipalveluskeskuksen johtaja Mikko Reijonen sekä johtava talousasiantuntija Viola Malmberg.

Työssä on tarkoitus siirtää minussa oleva hiljainen tieto poliisiorganisaation käyttöön. Tämän takia työssä on esitelty myös siviilipalvelukseen liittyvät keskeiset käsitteet. Ne pohjautuvat voimassa olevaan lainsäädäntöön. Työ on suunnattu poliisihallinnossa työskenteleville ja sen tietojen perusteella

siviilipalvelukseen liittyvien rikosasioitten käsittely on toivottavasti mahdollista organisoida poliisissa myös nykyisestä poikkeavalla tavalla, mikä se koetaan esimerkiksi aiheesta tehdyn tutkimuksen valossa tarpeelliseksi.

Nykyinen prosessi pohjautuu siihen, että Siviilipalveluskeskus sijaitsee Lapinjärvellä ja lähin poliisiasema on Porvoon poliisiasema. Nykyinen lainsäädäntö on vuodelta 2008 ja sen 78§ määritetään, että 72–77§ tarkoitetuista rikoksista rikosilmoitus on tehtävä siviilipalvelusvelvollisen kotipaikan tai siviilipalveluskeskuksen sijaintipaikkakunnan poliisille.

Käytäntönä on ollut, että rikosilmoitus on aina tehty siviilipalveluskeskuksen sijaintipaikan poliisille. Rikosilmoitukset on siis tehty vuodesta 2009 lähtien Porvoon poliisiasemalle, kun toiminta Loviisan poliisiasemalta siirtyi Pora I:n myötä Porvooseen. Minä olen aloittanut työskentelyn siellä vuonna 2009 ja ajautunut vastaamaan siviilipalvelusrikosasioista. Vuodesta 2009 minä olen siis ollut ainoa konstaapeli koko Suomessa, joka on hoitanut siviilipalvelukseen liittyviä rikosasioita.

Porvoon poliisiasemalla on myös vastattu Siviilipalveluskeskuksen tekemistä virka-apupyynnöistä koskien etsintäkuuluksia tapauksista, joissa pyydetään palvelukseenastumismääräysten tiedoksiantoa sekä palvelukseen saapumatta jättäneiden toimittamista siviilipalveluskeskukselle suorittamaan siviilipalvelustaan.

Siviilipalveluskeskus pyytää poliisilta virka-apua tapauksissa, joissa se ei ole onnistunut antamaan tiedoksi palvelukseenastumismääräystä. Virka-apua pyydetään myös silloin kun palvelusvelvollinen ei ole saapunut suorittamaan siviilipalvelustaan. Myös tämän prosessin lakiperusta ja käytäntö esitellään. Itse en ole hoitanut virka-apuja, eikä siviilipalveluskeskukselle annettujen virka-apujen yleinen prosessi eroa merkittävästi muusta poliisin antamasta virka-avusta. Työssä kuitenkin esitellään, millaisissa tapauksissa Siviilipalveluskeskus pyytää poliisilta virka-apua.

Myös 1.4.2019 voimaan tullut laki Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain

kumoamisesta ansaitsee katsauksen ja taustoittamisen. Kyseisellä muutoksella on ollut vaikutusta siviilipalvelusrikosasioitten käsittelyyn. Nämä siviilipalvelukseen liittyvät muutokset ovat tällä hetkellä ajankohtaisia. Laki Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain kumoamisesta tuli voimaan 1.4.2019 ja se on aiheuttanut muutoksia myös siviilipalveluksesta kieltäytymiseen sekä rikosprosessien käsittelyyn. Tämän prosessin taustalla on Helsingin hovioikeuden 23.2.2018 antama tuomio, jossa otettiin kantaa silloiseen järjestelmään ja sen perustuslain vastaisuuteen.

2. Käsitteet

2.1 Asevelvollinen

Siviilipalvelusjärjestelmän taustalla on hallitusmuodossa säädetty maanpuolustusvelvollisuus. Asevelvollisuuden käsite on siis keskeinen käsite tarkasteltaessa siviilipalvelusta.

Asevelvollisuuslain 2§ määritetään, että jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asevelvollinen sen vuoden alusta, jona hän täyttää 18 vuotta, sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta. Asevelvollisuuslaissa on säädetty millä edellytyksillä asepalveluksesta vapautetaan. (Asevelvollisuuslaki 1438/2007). Asevelvolliseksi tulee myös nainen, joka ilmoittautuu vapaaehtoisena asepalvelukseen. Laissa naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta on asetettu 45 päivän aika, jonka aikana nainen saa keskeyttää palveluksen. Tämän määräajan jälkeen nainen rinnastetaan palveluksen aikana ja hänen siitä vapauduttuaan kaikilta osin asevelvolliseen. (Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 194/1995)

2.2 Siviilipalvelus

Tässä opinnäytetyössä siviilipalveluksella tarkoitetaan voimassa olevassa siviilipalveluslaissa (siviilipalveluslaki 1446/2007) määritettyä käsitettä.

Siviilipalvelus on maanpuolustusvelvollisuuteen perustuva palvelus.

Siviilipalvelus korvaa asepalveluksen ja siihen voi hakeutua vakaumuksellisista syistä.

”Asevelvollinen, jonka vakaumukseen perustuvat syyt estävät häntä suorittamasta asevelvollisuuslaissa säädettyä palvelusta, vapautetaan sen suorittamisesta ja määrätään suorittamaan siviilipalvelusta niin kuin tässä laissa säädetään.” (siviilipalveluslaki 1§)

Siviilipalvelusaika on 347 päivää (siviilipalveluslaki 4 §) ja se muodostuu 28 vuorokauden peruskoulutusjaksosta, joka suoritetaan aina

Siviilipalveluskeskuksella sekä noin 10,5 kuukauden työpalvelusta.

Työpalvelu suoritetaan lähinnä sosiaali- ja terveydenhuollon, opetus- ja kulttuuritoimen, pelastustoimen, väestönsuojelun tai ympäristönsuojelun tehtävissä. (siviilipalveluslaki 3§).

Siviilipalveluksessa ei ole kertauskoulutusvelvollisuutta. Siviilipalveluskeskus toimittaa siviilipalvelusvelvolliselle kirjallisen määräyksen astua palvelukseen noin kolme kuukautta ennen palveluksen alkua. Tästä määräajasta voidaan kuitenkin poiketa esimerkiksi velvollisen suostumuksella.

2.3 Siviilipalvelusvelvollinen

Tässä opinnäytetyössä siviilipalvelusvelvollisella tarkoitetaan voimassa olevassa siviilipalveluslaissa määritettyä käsitettä. Siviilipalveluslaissa 2§ siviilipalvelusvelvolliseksi määritetään asevelvollinen henkilö, joka on hyväksytty vakaumuksen perusteella suorittamaan siviilipalvelusta. Asevelvollisen täytyy

siis itse hakea siviilipalvelukseen. Siviilipalvelushakemuksessaan asevelvollinen antaa vakuutuksen, että vakaumukseen perustuvat syyt estävät häntä suorittamasta asevelvollisuuslaissa säädettyä palvelusta.

Asevelvollinen voi hakea siviilipalvelukseen ennen asevelvollisuuslain mukaista palvelusta, sen aikana tai sen jälkeen. Hakemusta ei saa tehdä ennen kutsuntoja. (siviilipalveluslaki 12 § 1 momentti.)

Asevelvollisella tarkoitetaan siviilipalveluslaissa myös naista, joka hakeutuu siviilipalvelukseen naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain 4§ 1 momentissa säädetyn määräajan jälkeen.

Siviilipalvelusvelvollisuus päättyy sen vuoden lopussa, jona palvelusvelvollinen täyttää 30 vuotta (siviilipalveluslaki 5§). Siviilipalvelusvelvollisuus päättyy myös silloin, kun siviilipalveluksesta kieltäytymisestä tuomittu on kokonaan suorittanut vankeusrangaistuksen tai kun vankeusrangaistus on rauennut (siviilipalveluslaki 85§).

2.4 Täydennyspalvelus

Tässä opinnäytetyössä täydennyspalveluksella tarkoitetaan voimassa olevassa siviilipalveluslaissa määritettyä käsitettä. Täydennyspalveluksella siviilipalveluslaissa tarkoitetaan asevelvollisuuslain tai naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain mukaisen palveluksen jälkeen siviilipalvelukseen hyväksytyille annettavaa täydennyskoulutusta. (siviilipalveluslaki 2§.)

Varusmiespalveluksen jo suorittanut henkilö voi siis siirtyä puolustusvoimien reservistä siviilipalvelusvelvolliseksi. Tällöin tulee hakea siviilipalvelukseen ja toimittaa hakemus puolustusvoimien aluetoimistoon tai siviilipalveluskeskukselle. Täydennyspalvelukseen voi hakea missä tahansa vaiheessa varusmiespalveluksen jälkeen. Hakemuksen hyväksymisen jälkeen Siviilipalveluskeskus määrää täydennyspalvelusvelvollisen täydennyspalvelukseen 12 kuukauden kuluessa.

(www.siviilipalvelus.fi/taydennyspalvelus) Täydennyspalvelus korvaa varusmiespalveluksen jälkeen suoritettavat kertausharjoitukset.

2.5 Täydennyspalvelusvelvollisuus

Tässä opinnäytetyössä täydennyspalvelusvelvollisuudella tarkoitetaan voimassa olevassa siviilipalveluslaissa määritettyä käsitettä.

Täydennyspalveluksen suorittamisvelvollisuus on siviilipalveluslaissa määritelty seuraavasti:

58 § Täydennyspalvelusvelvollisuus

Täydennyspalvelukseen on velvollinen osallistumaan siviilipalvelusvelvollinen, joka on suorittanut asevelvollisuuslain tai naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain mukaisen palveluksen ja jonka hakemus siviilipalvelukseen on hyväksytty mainitun palveluksen suorittamisen jälkeen.

Täydennyspalvelusvelvollisuus päättyy sen vuoden lopussa, jona siviilipalvelusvelvollinen täyttää 50 vuotta.

Täydennyspalvelusaika on enintään 40 päivää.

Asevelvollinen joka on varusmiespalveluksen suorittamisen jälkeen hyväksytty suorittamaan siviilipalvelusta, on täydennyspalvelusvelvollinen.

Täydennyspalvelusvelvollisuus päättyy sen vuoden lopussa, jona velvollinen täyttää 50 vuotta. Vaikka täydennyspalvelusvelvollinen olisi syntynyt alkuvuodesta, hänet voidaan määrätä suorittamaan täydennyspalvelus sen vuoden loppuun asti, jona hän täyttää 50 vuotta.

2.6 Siviilipalveluksesta kieltäytyminen

Tässä opinnäytetyössä siviilipalveluksesta kieltäytymisellä tarkoitetaan voimassa olevassa siviilipalveluslaissa määritettyä käsitettä. Siviilipalveluksesta

kieltäytyjistä käytetään lähteissä myös käsitettä totaalikieltäytyjä.

Siviilipalveluksesta kieltäytyminen on yleisin poliisin toiminnassa esiin tulevista siviilipalvelukseen liittyvistä rikosasioista.

Siviilipalveluslain 11 luvussa siviilipalveluksesta kieltäytymisestä säädetään seuraavaa;

74 § Siviilipalveluksesta kieltäytyminen

Siviilipalvelusvelvollinen, joka jättää saapumatta tämän lain 3 §:ssä tarkoitettuun peruskoulutukseen tai työpalveluun, lopettaa sen tai ilmoittaa kirjallisesti kieltäytyvänsä siviilipalveluksesta, on tuomittava siviilipalveluksesta kieltäytymisestä vankeuteen ajaksi, joka vastaa puolta hänen jäljellä olevasta palvelusajastaan.

Siviilipalveluksesta kieltäytymisestä tuomittua vankeusrangaistusta suorittava voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen, jos hän sitoutuu suorittamaan jäljellä olevan siviilipalveluksensa asianmukaisesti loppuun. Edellytyksenä on lisäksi, että 5 §:n 2 momentissa säädetty ikäraja ei estä palveluksen suorittamista.

Siviilipalveluksesta kieltäytymisestä saa tuomita rangaistukseen vain kerran.

2.7 Täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkominen

Tässä opinnäytetyössä täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkomisella tarkoitetaan voimassa olevassa siviilipalveluslaissa määritettyä käsitettä.

Siviilipalveluslaissa täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkomisesta säädetään seuraavaa;

73 § Täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkominen

Siviilipalvelusvelvollinen, joka saatuaan määräyksen täydennyspalvelukseen jättää saapumatta palvelukseen, lopettaa palveluksen tai kieltäytyy palveluksesta, on tuomittava täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkomisesta sakkoon.

2.8 Siviilipalvelusrikos

Tässä opinnäytetyössä siviilipalvelusrikoksella tarkoitetaan voimassa olevassa siviilipalveluslaissa määritettyä käsitettä. Siviilipalvelusrikoksesta puhutaan myös vuoden 1991 siviilipalveluslain lainsäädännön (siviilipalveluslaki 1723/1991) mukaisesti. Vuoden 1991 lainsäädännössä siviilipalvelusrikoksen tunnusmerkistö sisälsi myös nykyisen siviilipalveluksesta kieltäytymisen tunnusmerkistön. Siviilipalvelusrikos on voimassa olevassa siviilipalveluslaissa säädetty seuraavasti:

75 § Siviilipalvelusrikos

Siviilipalvelusvelvollinen, joka hänelle määrätystä kurinpitorangaistuksesta huolimatta edelleen olennaisesti laiminlyö 38 §:n mukaisen palvelusvelvollisuutensa, on tuomittava siviilipalvelusrikoksesta vankeuteen ajaksi, joka vastaa enintään puolta hänen jäljellä olevasta palvelusajastaan.

Siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta suorittava voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen, jos hän sitoutuu suorittamaan jäljellä olevan palveluksensa asianmukaisesti loppuun. Edellytyksenä on lisäksi, että 5 §:n 2 momentissa säädetty ikäraja ei estä palveluksen suorittamista.

Jos siviilipalvelusrikoksesta on tuomittu vankeutta vähemmän kuin puolet jäljellä olevasta palvelusajasta, määrää siviilipalveluskeskus tuomitun jatkamaan siviilipalveluksen suorittamista vankeusrangaistuksen jälkeen jäljellä olevan palvelusajan mukaisesti. Vankeusrangaistuksen jälkeen jäljellä oleva palvelusaika lasketaan siten, että yksi rangaistuslaitoksessa suoritettu päivä vastaa kahta päivää siviilipalveluksessa.

Siviilipalveluskeskus määrää jäljellä olevan palveluksen aloittamisesta siviilipalvelusrikoksesta annetun tuomion tultua lainvoimaiseksi taikka vankeusrangaistuksen suorittamisen tai raukeamisen jälkeen. Siviilipalvelusrikoksesta tuomitun palvelusvelvollisuus jatkuu palvelusvelvollisuuden loppuunsaattamisen niin edellyttäessä myös sen vuoden päätyttyä, jona siviilipalvelusvelvollinen on täyttänyt 30 vuotta.

3. Tutkimusmenetelmät

Koska opinnäytetyön on tarkoitus vastata kysymykseen siitä, miten siviilipalvelusrikosasioita käsitellään poliisissa, joudutaan työssä hyödyntämään paljon kirjoittajan kokemusperäistä tietoa aiheesta. Kokemusperäistä tietoa haetaan myös haastattelemalla Siviilipalveluskeskuksen edustajia. Lisäksi vastausta haetaan siihen, miten nykyinen käytäntö on syntynyt ja sitä

tarkastellaan oikeuslähteiden kautta. Tämä opinnäytetyö ei tule olemaan puhtaasti minkään tutkimusmenetelmän edustaja, vaan opinnäytetyössä käytetään kokemusperäisen tiedon lisäksi kvalitatiivisia sekä oikeusdogmaattisia menetelmiä.

Työssä hyödynnetään myös aiemmin tehtyä, siviilipalvelusta käsittelevää kvantitatiivista tutkimusta. Kuitenkin menetelmäkirjallisuuteen tutustuessani ajatus siitä, että kvantitatiivista tutkimusta pidetään, tai ainakin on pidetty, "oikeana" tieteellisenä tutkimuksena kävi melko pian selväksi. Omassa opinnäytetyössäni tulen käyttämään vain muiden tekemää kvantitatiivista tutkimusta ja sen tuloksia vastaamaan kysymykseen siitä, kuinka laajasti poliisi joutuu siviilipalvelusasioiden kanssa tekemisiin. Se ei kuitenkaan ole varsinaisesti työn tutkimusmenetelmä enkä itse aio tehdä kvantitatiivista tutkimusta. Koska kvantitatiivisessa tutkimuksessa pystytään hyödyntämään tarkkoja matemaattisia periaatteita, se voidaan positivismin kannalta laskea tieteeksi. Normien ja arvojen tulkinnan ei positivismissa katsota tuottavan tietoa asioista (Aarnio 1989, 40–42). Myöhemmin työssä esiteltävät lait ja niiden tulkinta ei tuota varsinaisesti uutta tietoa itse aiheesta, mutta on kuitenkin tarpeellista aiheen ymmärtämiseksi.

3.1 Tutkimuskysymykset ja rajaus

3.1.1 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön ensisijainen tutkimuskysymys on, kuinka siviilipalvelusrikosasioita käsitellään tällä hetkellä poliisissa. Lisäksi työssä pyritään selvittämään mikä on keskeinen lainsäädäntö nykyisten käytäntöjen takana. Tärkeää on myös ymmärtää miten nykyinen lainsäädäntö on muovautunut ja mihin suuntaan se mahdollisesti on kehittymässä tulevaisuudessa.

1. Miten siviilipalvelusrikosasioita tällä hetkellä käsitellään?
2. Miten nykyinen käytäntö on muodostunut?

3. Millainen on aiheeseen liittyvä keskeinen lainsäädäntö ja kuinka se on kehittynyt?

3.1.2 Rajaukset

Työ keskittyy pääasiassa siviilipalveluslain 11 luvun 73–75§ mainittuihin rikoksiin. Rajaus kattaa siis 73§ täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkomisen, 74§ siviilipalveluksesta kieltäytymisen sekä 75§ siviilipalvelusrikoksen.

Rajauksen olen tehnyt siitä syystä, että niiden 11 vuoden aikana, joina olen käsitellyt siviilipalvelusasioita, en ole kohdannut yhtään rikosilmoitusta, joiden perusteena olisi ollut 72§ tiedonantovelvollisuuden rikkominen, 76§ siviilipalveluksesta kieltäytyminen ylimääräisen palveluksen tai liikekannallepanon aikana tai 77§ siviilipalvelusrikos ylimääräisen palveluksen tai liikekannallepanon aikana.

Lisäksi työn ulkopuolelle rajataan asepalveluslain 67§ aseeton palvelus. Kyseinen palvelus on puolustusvoimien eikä siviilipalvelusjärjestelmän alainen.

Siviilipalveluslain 10 luvun palvelusrikkomukset ja kurinpito käsitellään siviilipalveluskeskuksessa, eivätkä siten ole poliisille kuuluvia rikosasioita.

3.2 Oikeusdogmaattinen tutkimusmenetelmä

Oikeusdogmaattisen työn tarkoituksena on periaatteessa selvittää, mitä oikeus on. Huomio kiinnittyy voimassa olevaan lainsäädäntöön, jota pyritään tulkitsemaan, punnitsemaan ja systematisoimaan. Tällä prosessoinnilla pyritään selvittämään mikä on voimassa olevan lainsäädännön ja oikeuden sisältö vallitsevan lainopin mukaisesti. Lainopillisessa työssä tavoitteena on löytää linjoja siihen, miten oikeus on tosiasiallisesti aiemmin toteutunut ja pyrkiä

aiemman tiedon valossa ennustamaan, kuinka oikeus todennäköisesti tulevaisuudessa tulee toteutumaan. Oikeusdogmaattista työtä voidaan tehdä myös vaihtoehtoiselta näkökannalta. Vaihtoehtoinen lainoppi pyrkii spekuloidaan sillä, mitä oikeuden sisällön pitäisi olla, ei sillä, mitä se voimassa olevan käytännön mukaisesti tällä hetkellä on. Tällaisessa tutkimuksessa huomio kiinnitetään voimassa olevan oikeuden ristiriitoihin, joiden esiin nostamisella pyritään argumentoimaan vaihtoehtoisen kannan puolesta. (Kolehmainen 2015, 3.)

Materiaalina lainopillisessa työssä käytetään ensisijaisesti voimassa olevaa lainsäädäntöä säädöksineen, esitöineen sekä oikeustapauksineen. Näitä kutsutaan oikeuslähteiksi. Tätä aineistoa pidetään oikeusdogmaattisen työn pääasiallisena lähteistönä ja vasta tämän materiaalin jälkeen tukeudutaan aihetta käsittelevään aiempaan kirjallisuuteen. Kun aihe on tarkasti valittu ja rajattu, pyritään näihin oikeuslähteisiin nojautuen selvittämään, mikä on voimassa olevan oikeuden sisältö. (Sutela, Määttä, Myrsky 2003, 8-9.) Koska opinnäytetyöni lainopillisen osuuden aiheet ovat muun muassa tuoreita lakimuutoksia, löytyy niitä käsittelevää oikeuslähteistöä runsaasti.

Oikeuslähteitä on eritasoisia. Niin sanotussa "Aarniolaisessa" jaottelussa oikeuslähteet on jaettu kolmeen eri kategoriaan; vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin sekä sallittuihin oikeuslähteisiin. Tämän jaottelun perustana on se, mitä tapahtuu, jos tuomari tai muu lakia tulkitseva taho sivuttaa perustelussaan tällaisen lähteen. Vahvasti velvoittavan lähteen sivuuttaminen tekee ratkaisusta laittoman, kun puolestaan sallittua oikeuslähdetä voidaan käyttää vahventamaan ratkaisun perusteluja. (Kolehmainen 2015, 9-10.)

Lainopillinen työn ensisijainen tarkoitus ei ole tuottaa varsinaista uutta tietoa aiheesta. Työn tekijän oma kädenjälki saattaa näkyä työssä esimerkiksi uusien oikeusongelmien havaitsemisena tai oikeusongelmaan vastaamisena uusilla argumenteilla. Lainopillisen työn tutkimuskysymykset liittyvät usein säännösten tulkintaan ja tällaisilla tutkimuskysymyksillä haetaan tietoa oikeusjärjestyksen sisällöstä. Tällaisella kysymyksenasettelulla haetaan lainopillista tietoa. Tutkimuskysymyksellä voidaan selvittää myös esimerkiksi tietyn säännöksen soveltamiskäytäntöä. Tällaisella kysymyksellä ei kuitenkaan välttämättä

saavuteta lainopillista tietoa säädöksen oikeasta soveltamisesta. Koska lainoppi on tulkintatiedettä, ovat tutkimuksella saadut johtopäätökset usein tutkijan oman oivaltamisen tulosta. Tällaiset oivalluksen johtopäätökset eivät ole kontrolloitavissa, mutta niiden perusteena käytetyt argumentit on pystyttävä perustelemaan ja nämä perustelut johdetaan oikeuslähteistä. (Kolehmainen 2015, 5-8.)

Oikeusdogmaattinen tutkimus perustuu siis ennen kaikkea hyvälle perustelulle ja lainoppia voidaan pitää argumentaation tieteenä. Esimerkiksi Aarnion mukaan lainopillista kannanottoa ei voida pitää suoraan totena tai epätotena, vaan kannanotto on jokin paremmin tai huonommin perustelu. Hänen mukaansa oikeudellisen totuuden sijasta onkin puhuttava tulkintojen hyväksyttävyydestä. Hän esittää myös kysymyksen siitä, voidaanko jotain tulkintaa pitää ainoa oikeana sisällölliseltä kannalta. Aarnio käyttääkin teoksessaan pitkän luvun sen esittämiseen, kuinka totuus määritellään ja kuinka hankalaa totuuden osoittaminen on. (Aarnio 1989, 30–39.)

3.3 Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimuskysymys on lähtökohtana hankittavan aineiston määrittämiselle. Täytyy pohtia mihin tutkimuksella halutaan vastata ja mikä näkökulma aiheeseen on valittu. Kun nämä kysymykset ovat selvillä, kohdennetaan aineiston hankinta näihin kysymyksiin vastauksia antavaan tutkimusotteeseen. Samasta aiheesta tehtävää tutkimusta voidaan tehdä monesta eri näkökulmasta ja siksi onkin äärettömän tärkeää jäsentää se, miltä tutkimusotteelta saadaan juuri valittuun näkökulmaan liittyvää tietoa.

Tutkimusta varten hankitun aineiston on oltava kattava suhteessa aineiston pohjalta esitettyihin analyyseihin. Tutkimuksessa tehtävät tulkinnat eivät saa perustua vain satunnaisuuksiin aineistoissa vaan analyysit on pystyttävä asettamaan teoreettiseen viitekehykseen. Kvalitatiivisena aineistona tässä tutkimuksessa käytetään omaa tietoa aiheen substanssiosaajana poliisissa,

sekä siviilipalveluskeskuksen edustajien haastatteluja. Lisäksi olen perehtynyt muuhun siviilipalvelusta käsittelevään kirjallisuuteen sekä tutkimuksiin.

Tutkimuskysymyksen asettelulla on tässä todella iso rooli, sillä aineistoon suoritettavalla analyysillä pyritään tuottamaan teoreettista tietoa ja ymmärrystä valitusta aiheesta. Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on yleensä ymmärtää mistä ilmiössä on kyse. Tämän takia aineiston koolla kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei sinällään ole merkitystä, vaan tutkimuksen pääpaino on aineistoon tehdyn analyysin tuloksissa. Aineistosta ei pyritä tekemään tilastollista yleistystä ja aineisto valitaan sen teoreettisen edustavuuden perustella rajattuun aiheeseen nähden. Tutkimuskysymys on rajattu siihen, kuinka prosessi tällä hetkellä poliisissa toimii ja mitkä ovat perusteet kyseisille käytännöille. Näitä vastauksia joudutaan aiheen takia tarkastelemaan myös oikeusdogmaattiselta kannalta, sillä toiminnan poliisissa on aina perustuttava lainsäädäntöön. Nykyinen lainsäädäntö kuitenkin mahdollistaisi myös nykyisestä käytännöstä poikkeavia toimintatapoja. Työssä pyritään selvittämään, miten nykyisiin käytäntöihin on päädytty ja onko niitä jatkossa tarkoituksenmukaista muokata.

Vaikka laadullinen tutkimus ei tee yleistämistä tilastollisessa mielessä, voidaan myös kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarkastella aineiston yleistettävyyttä. Laadullisessa tutkimuksessa yleistykset eivät kuitenkaan perustu suoraan raakaan aineistoon, vaan aineiston pohjalta tehtyyn analyysiin. Ajatuksena on, että aineiston analyysin kautta voidaan saada jonkinlaista suuntaa sille, miten vastaavanlaisia tapauksia ajatellaan. Jotta aineiston pohjalta voidaan tehdä ilmiöön liittyviä yleistyksiä, palataan siihen, että aineiston täytyy olla tarkoituksenmukaisesti koottua. Aineistoksi kerätyissä haastatteluissa haastateltavien tulisi tällöin olla kokemuksiltaan ja ajatusmaailmaltaan samankaltaisia ja rajattuun tutkimuskysymykseen sopivia. Olen käsitykseni mukaan onnistunut rajamaan tässä työssä haastateltavat siten, että tulen saamaan heiltä parhaan mahdollisen aiheeseen liittyvän tiedon.

Tutkimusaineiston valinta kvalitatiivisessa tutkimuksessa tapahtuu teoreettisen viitekehyksen kautta. Tutkijan on pystyttävä rajausta tehdessään perustelemaan, miksi juuri hänen käyttämänsä aineisto on tutkimuksen kannalta merkityksellistä ja miksi ne voitaisiin nähdä esimerkkinä yleisestä asiantilasta. Vaikka laadullisen tutkimuksenkin yhteydessä puhutaan näytteestä ja otoksesta, näiden termien käyttöä perustellaan eri tavalla, kuin määrällisessä tutkimuksessa. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tarkoituksenmukaiseen ja harkittuun otantaan aineiston osalta. Esimerkiksi eliittiotannassa aineiston informanteiksi valitaan henkilöt, joilta uskotaan saatavan aiheen kannalta parasta tietoa tutkittavasta aiheesta. Tällöin otannan perustelu on helppoa. Myös niin kutsutussa lumipallo-otannassa, jossa lähdetään yhden informantin kautta selvittämään lisäinformantteja, on perusteltava tapa rajata otantaa. (Saaranen-Kauppinen & Puustniekka 2009, 52.) Itse käytän opinnäytetyössäni eliittiotantaa.

Laadullisen tutkimuksen yleisimpiä tiedonkeruutapoja kerrotaan olevan haastattelemine. Haastattelulla pyritään siirtämään tietoa haastateltavan ja haastattelijan välillä ja haastattelun päämääränä toimii tutkimustehtävän suorittaminen. Haastattelut suoritetaan siis laadullisessa tutkimuksessa tutkimusaineiston keräämiseksi. Kuten Saaranen-Kauppinen ja Puustniekka toteavat, itse haastattelu ei siis ole vielä valmis tuote, vaan haastattelulla saatuihin vastauksiin täytyy vielä suorittaa analyysiä tutkimuskysymykseen vastaamiseksi.

Teemahaastatteluissa haastattelun on tarkoitus sujua normaalin vuorovaikutuksen kaltaisesti. Haastattelijan tehtävänä haastattelutilanteessa on helpottaa informaation kulkua ja motivoida haastateltavaa. Haastattelutilanteen tulisikin siten olla joustava ja muistuttaa enemmän keskustelua, kuin tiukasti strukturoitua kysymysten esittämistä. Tilanteessa haastattelijan rooli on ohjata keskustelua haluttuun suuntaan ja reagoida haastateltavan antamiin vastauksiin.

Joustavuutta haastattelutilanteessa tulee ilmaista kielellisessä ilmaisussa, jota on kyettävä mukauttamaan haastateltavan mukaan. Lisäksi myös kysymysten muotoilun ja esittämisjärjestyksen tulee olla teemahaastattelutilanteessa joustavaa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 102–104.)

Haastattelutilanteessa tarvitaan siis normaaleja vuorovaikutustaitoja, yleistä hyvää käytöstä ja tilannetajua, jotta haastatteluilla saavutetaan haluttu lopputulos. Kun haastattelijalla on hyvin valmistautunut ja kykenee kohtaamaan haastateltavan ihmisenä, mutta haastattelijan roolin kautta, tulee haastattelusta onnistunut vuorovaikutustilanne kahden ihmisen välillä.

Koska myös kvalitatiivisen tutkimuksen tulee olla luotettavaa ja uskottavaa, täytyy tutkimusta tehdessä ottaa huomioon rehabiliteetti- ja validiuskysymykset. Hirsjärvi ja Hurme määrittävät keskeiseksi käsitteeksi haastattelututkimuksissa rakennevalidiuden. Rakennevalidiudella tarkoitetaan kysymystä siitä, koskeeko tutkimus sitä, mitä sen on oletettu koskevan. Pitää kiinnittää huomiota siihen, käytetäänkö tutkimuksessa siis niitä käsitteitä, jotka heijastavat tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tällä tarkoitetaan, että tutkijan on pystyttävä tutkimuksessaan dokumentoimaan, miten hän on tutkimuksessaan päätenyt luokitteluihin ja kuvauksiin, joita hän on käyttänyt.

Jotta tutkija pystyy perustelemaan käytetyt luokittelut ja kuvakset, on käytettävä tarkkaa käsiteanalyysia. Käsiteanalyysillä pyritään avaamaan tutkijan käyttämät käsitteet ja varmistamaan, että sekä tutkija, että tutkittava ymmärtävät käsitteet mahdollisimman samoin. Tämän opinnäytetyön käsitteet pohjautuvat lainsäädäntöön ja käsitteet on avattu lainsäädännön tarkoittamalla tavalla työn alussa.

3.4 Triangulaatio tutkimusmenetelmänä

Triangulaatiolla tarkoitetaan usean eri tutkimusmenetelmän yhdistämistä samassa tutkimuksessa. Samaa tutkimuskysymystä lähestytään monimenetelmällisesti. Usein tällaisella menetelmällä pyritään lisäämään tutkimuksen luotettavuutta, sillä samaa tulosta tavoitellaan useilla eri keinoilla. (Anttila 2014)

Kuten Saaranen-Kauppinen ja Puustniekkakin toteavat, on tutkimusongelman kannalta joskus järkevää käyttää useampaa eri tutkimusmenetelmää. Tällöin voidaan yhdistää samassa tutkimuksessa useampi eri lähestymiskulma ja silloin puhutaan triangulaatiosta. (Saaranen-Kauppinen & Puustniekka 2009, 47–48.) Omassa opinnäytetyössäni se on ollut loogisin vaihtoehto.

Vain yhtä tutkimusmenetelmää käyttämällä tutkimuskysymyksiin olisi mahdotonta vastata, sillä siviilipalveluksesta aiemmin tehty tutkimus ei ole pyrkinyt vastaamaan kysymykseen poliisin toiminnasta.

4. Siviilipalvelukseen liittyvä lainsäädäntö

4.1. Lainsäädännön kehitys

Suomen itsenäistymisen jälkeen valtiopäivillä on pohdittu Suomen puolustuslaitoksen pohjaa. Tuolloin on valittu yleiseen asevelvollisuuteen pohjautunut järjestelmä. Vuonna 1919 on annettu väliaikainen asevelvollisuuslaki (1919/11). 1919 annetussa väliaikaisessa lainsäädännössä ei vielä ole vakaumuksen suojaa koskevia säädöksiä, mutta työpalvelukseen on voitu määrätä esimerkiksi poliittisesti epäluotettavina pidettäviä henkilöitä, joita ei tahdottu asepalvelukseen. (Kekkonen 1999, 9)

Vuonna 1922 valmistellusta ja säädetyistä asevelvollisuuslaista (1922/270) löytyy 58 §:stä mahdollisuus aseettomaan palvelukseen puolustuslaitoksessa uskonnollisista tai poikkeuksellisesti myös muista syistä. Vuonna 1931 säädettiin ja 1932 käyttöön otettiin laki asevelvollisista, joita omantunnonsyyt estävät suorittamasta sotapalvelusta (1931/186). Tämä laki erotti vaihtoehtoisen palveluksen asevelvollisuuslain yhteydestä. Vuonna 1931 on käyttöön otettu

myös uusi asevelvollisuuslaki, joka on ollut voimassa vuoteen 1950 sakka. Tällöin säädetty aseistakieltäytymisoikeus ei kuitenkaan ole ollut voimassa sota-aikana. (Kekkonen 1999, 10–11.)

Sotien jälkeen, yhteiskunnallisten olosuhteiden muututtua, on tullut esille tarve tarkentaa aseistakieltäytymistä koskevia säännöksiä. Hallitus on vuonna 1959 antanut valtiopäiville esityksen (HE 1/1958) laiksi asevelvollisuuden täyttämistä aseettomana ja kyseinen laki (1959/219) tuli voimaan samana vuonna. Lain asevelvollisuuden täyttämistä aseettomana voimaan tulon myötä perustettiin erityinen työlaitos totaalikieltäytyjiä varten, sekä tutkintatoimikunta arvioimaan asepalveluksesta kieltäytyvien vakaumusta. Jo tuolloin Jehovan todistajien asema on herättänyt huomiota, sillä he ovat kieltäytyneet myös työstä työlaitoksilla. (Kekkonen 1999, 11–12.)

Vuoden 1969 lainsäädännön yhteydessä on otettu käyttöön termi ”siviilipalvelus” (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015, 17–18). Tuolloin on säädetty laki aseettomasta ja siviilipalveluksesta (1969/132). Laissa on todettu, että aseellisesta palveluksesta vapautetun tuli ensisijaisesti suorittaa aseetonta palvelusta puolustuslaitoksessa. Tässä yhteydessä on myös tutkittu aseellisesta palveluksesta vapautettujen vakaumuksia ja mikäli vakaumus esti palveluksen suorittamisen puolustuslaitoksella, voitiin henkilö määrätä täyttämään palvelusvelvollisuutensa siviilipalvelusmiehenä. Tällainen palvelus voitiin suorittaa valtion siviilihallinnossa tai yliopistollisessa tai muussa keskussairaalassa. Vakaumuksen tutkinta on kuitenkin ollut ongelmallista, sillä lain edellyttämän vakavan uskollisen tai eettisen vakaumuksen objektiivinen mittaaminen oli erittäin hankalaa ja asetti hakijat eriarvoiseen asemaan. (Kekkonen 1999, 12–13.)

Vuonna 1985 on säädetty väliaikaislaki (647/1986), joka on tullut voimaan vuosiksi 1987–1991. Tuolla väliaikaislailla on luovuttu kritiikin kohteena olleesta vakaumuksen tutkinnasta ja uskonnolliset ja eettiset syyt on tuotu esiin palvelusvelvollisen omalla vakuutuksella. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015, 17–18.) Palvelusaika on tuolloin nostettu 16 kuukauteen. Palvelusajan pidentyminen merkitsi samalla siviilipalveluksesta kieltäytyneiden vankeustuomioiden pidentymistä noin yhdeksästä kuukaudesta kahteentoista

kuukauteen. Tuolloiseen lakiin on tuotu siviilipalvelusmiehen vakaumusta suojaava säännös. (Kekkonen 1999, 13.) Säännöksen mukaan palveluksen järjestäminen ei saanut johtaa ristiriitaan palvelusvelvollisen vakaumuksen kanssa.

Tämän vuonna 1987 säädetyssä väliaikaislain yhteydessä on annettu perustuslain säätämisyjärjestyksessä erillinen pysyvä laki Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa (645/1985). Tämän lain perusteella Jehovan todistajiin kuuluvia totaalikieltäytyjiä ei enää tuomittu vankeusrangaistuksiin. Vuonna 1990 Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitean enemmistö totesi, ettei Suomen väliaikaislaki ollut vastoin vuonna 1966 YK:ssa laaditun kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (KP -sopimus) 26 artiklan syrjintäkiellon vastainen (Kekkonen, 1999). Suomi on liittynyt sopimukseen vuonna 1986.

Vuonna 1991 väliaikaislakia on muutettu vankeusrangaistuksen pituuden osalta siten, että vankeusrangaistuksen pituus oli puolet jäljellä olevasta palvelusajasta (363/1991). Jos oli kärsinyt vähintään kahdeksan kuukautta rangaistusta, katsottiin rangaistus suoritetuksi ja palvelusvelvollisuus suoritetuksi. (Kekkonen 199, 15.)

Vuonna 1991 laadittiin uusi siviilipalveluslaki (30.12.1991/1723). Lakia edeltävässä hallituksen esityksessä (HE 149/1991 Vp) korostettiin, että uudella lailla oli tarkoitus luoda perusta siviilipalveluksen kehittämiseksi itsenäisenä palvelusmuotona. Lähtökohtana hallituksen esityksessä on tuolloin ollut, että sekä asepalvelus, että siviilipalvelus olisivat tapoja suorittaa hallitusmuodossa säädetty maanpuolustusvelvollisuus, vaikka asepalvelus olisi ensisijainen tapa. (Kekkonen 1999, 15–16.)

Siviilipalveluksen voidaan katsoa saaneen itsenäisen palvelusmuodon aseman vuoden 1991 lainsäädännön myötä. Tuolloin siviilipalvelus on siirretty työministeriön vastuulle ja tämän hallinnollisen eriyttämisen tavoitteena on ollut vahvistaa siviilipalveluksen asemaa itsenäisenä palvelusmuotona. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015, 17–18.)

Vuoden 1991 siviilipalveluslain 3§:ssä siviilipalveluksen kestoksi asetettiin 395 päivää, eli noin 13 kuukautta. Vuoden 1991 siviilipalveluslaki koskee kuitenkin vain siviilipalvelusmiehiä ja aseetonta palvelusta koskevat säännökset siirrettiin takaisin asepalveluslakiin.

4.1.2 Siviilipalvelusrikosasiat vuoden 1991 lainsäädännössä

Vuonna 1991 voimaantulleessa siviilipalveluslaissa oli yksi siviilipalvelusrikos, joka kattoi sekä siviilipalveluksesta kieltäytymisen nykyisin voimassa olevan tunnusmerkistön, että siviilipalvelusrikoksen tunnusmerkistön.

26 § Siviilipalvelusrikos

Jos siviilipalvelusvelvollinen jättää saapumatta siviilipalvelukseen, lopettaa sen tai ilmoittaa kirjallisesti kieltäytyvänsä siviilipalveluksesta, hänet on tuomittava siviilipalvelusrikoksesta vankeuteen ajaksi, joka vastaa puolta hänen jäljellä olevasta palvelusajastaan. Vankeusrangaistus tuomitaan täysin päivin. Vankeutta voidaan tuomita vähemmän kuin rikoslain 2 luvun 2 §:n 1 momentissa säädetty vähimmäisaika.

Siviilipalvelusrikoksesta tuomitaan myös siviilipalvelusmies, joka hänelle määrätystä kurinpitörangaistuksesta huolimatta edelleen olennaisesti laiminlyö palvelusvelvollisuutensa. Siviilipalvelusrikoksesta saa tuomita rangaistukseen ainoastaan kerran.

Virallinen syyttäjä ei saa nostaa syytettä siviilipalvelusrikoksesta, ellei siitä ole 35 §:n mukaisesti tehty rikosilmoitusta.

Täydennyspalvelusrikkomuksen tunnusmerkistö on kirjoitettu auki melko suppeasti nykyisen lain täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkomiseen nähden.

43 § Täydennyspalvelusrikkomus

Jos täydennyspalvelusvelvollinen ei osallistu hänelle määrättyyn palvelukseen, hänet on tuomittava täydennyspalvelusrikkomuksesta sakkoon.

Vuoden 1991 siviilipalveluslaki kumottiin vuonna 2008, siviilipalveluslailla (28.12.2007/1446), joka on voimassa opinnäytetyötä kirjoittaessani.

4.2 Voimassa oleva lainsäädäntö

Hallituksen esitys 140/2007 valmisteli nyt voimassa olevaa siviilipalveluslakia. Siviilipalveluslain kumoamisen yhteydessä muutoksia on tehty myös useisiin muihin lakien, joita siviilipalvelus on koskenut.

Keskeisimpinä lainsäädännöllisinä muutoksina tuolloin katsotaan olleen vakaumuksen luokittelun uskonnolliseksi tai eettiseksi poistuminen sekä siviilipalveluksen keston muuttuminen vastaamaan pisintä varusmiespalvelusaikaa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015, 17–18.)

Opinnäytetyöni kannalta keskeisin muutos vuonna 2008 voimaantulleessa siviilipalveluslaissa (1446/2007) suhteessa vuonna 1991 voimaantulleeseen siviilipalveluslakiin on, että hallituksen esityksessä esitetään, että siviilipalveluksesta kieltäytyminen ja siviilipalvelusrikos olisivat uudessa lainsäädännössä erillisiä rikoksia.

”Siviilipalveluksesta kieltäytyminen ja siviilipalvelusrikos olisivat jatkossa erillisiä rikoksia. Siviilipalveluksesta kieltäytymisestä seuraisi aina ehdoton vankeusrangaistus, jonka määrä olisi puolet jäljellä olevasta palvelusajasta. Siviilipalvelusrikoksesta tuomittavaan rangaistuksen määräämiseen sisältyisi harkintavaltaa ja rangaistukset voisivat lieventyä.” (HE 140/2007)

Nykyisessä lainsäädännössä kuitenkin molemmista rikoksista tuomittava rangaistus on vankeusrangaistus. Erona on se, että siviilipalveluksesta kieltäytymisessä vankeusrangaistuksen on oltava puolet jäljellä olevasta palvelusajasta. Siviilipalvelusrikoksesta tuomitaan korkeintaan puolta jäljellä olevasta palvelusajasta vastaava rangaistus. Mikäli siviilipalvelusrikoksesta tuomitulla on palvelusaikaa jäljellä vielä vankeusrangaistuksen suorittamisen jälkeen, määrää Siviilipalveluskeskus palvelusvelvollisen suorittamaan palveluksensa loppuun.

Voimassaolevassa lainsäädännössä siviilipalvelusvelvollisuuden rikkomista koskevat pykälät on kaikki koottu lain 11 luvun. Tämä helpottaa siviilipalvelusasioiden käsittelyä poliisissa, sillä asioita koskeva lainsäädäntö on jäsennetty ymmärrettävästi.

4.3 ”Vapautuslaki” ja sen kehitys

4.3.1 Laki Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa (645/1985)

Kyseinen laki on aikanaan säädetty poikkeuslakina ja se on lisäksi säädetty ennen nykyisen perustuslain voimaantuloa. Poikkeuslaki voi poiketa perustuslain sisällöstä ja lain säätäminen poikkeuslakina, ei edellytä perustuslain muuttamista. (Helsingin HO 18/108226.) Laki on säädetty poikkeuslakina perustuslain säätämisyjärjestyksessä erityisesti sen vuoksi, että laki on ollut ristiriidassa hallitusmuodon yhdenvertaisuussäännön kanssa (Reijonen 2019).

Lakimuutos on voimaan tullessaan pudottanut totaalikieltäytyjien määrää huomattavasti (Kekkonen 1999, 55) Ennen sotia ja juuri sotien jälkeen, etenkin Jehovan todistajat olivat kieltäytyneet uskontoonsa vedoten myös tarjolla olevasta, aseellisen palveluksen korvaavasta palveluksesta. Lain voimaantulon jälkeen noin 2500 henkilöä on vapautettu asevelvollisuuden suorittamisesta ja sen soveltamispiiriin on tullut vuosittain noin 100 henkilöä. (Puolustusministeriö 2007.)

Vuonna 1987 annetussa laissa Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa (vapautuslaki) edellytettiin Jehovan todistajiin kuulumista. Mikäli henkilö kykeni kutsunnoissa todistamaan kuuluvansa Jehovan todistajiin ja hänen uskonnolliseen vakaumukseen perustuvat vakavat omantunnonsyyt estävät häntä

suorittamasta asevelvollisuutta aseellisessa palveluksessa tai missään sitä korvaavassa palveluksessa, hänelle oli hakemuksesta myönnettävä lykkäystä palveluksen suorittamiseen korkeintaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Tällaista lykkäystä voitiin myöntää enintään sen vuoden loppuun, jona palvelusvelvollinen täytti 28 vuotta. (Puolustusministeriö 2007, 30–31.)

Kun asevelvolliselle ei voitu enää näillä perusteilla myöntää lykkäystä, hänet tuli vapauttaa asevelvollisuuden suorittamisesta rauhan aikana. Tämän edellytyksenä kuitenkin oli, että asepalvelukseen myönnetty lykkäys oli jatkunut keskeytyksettä sen vuoden loppuun, jona palvelusvelvollinen täytti 28 vuotta. Tämän lisäksi palvelusvelvollisen tuli esittää selvitys siitä, että hän edelleen kuuluu Jehovan todistajien uskonnolliseen yhdyskuntaan ja osallistuu sen toimintaan. (Puolustusministeriö 2007, 30–31.)

Helsingin hovioikeuden tuomiossa 18/108226 asia on muotoiltu seuraavasti:

”Vapautuslain 1 §:n mukaan Jehovan todistajat voidaan vapauttaa asevelvollisuuden suorittamisesta rauhan aikana. Vapauttaminen merkitsee sitä, että Jehovan todistaja vapautuu asevelvollisuudesta eikä hänen tarvitse suorittaa myöskään siviilipalvelusta.”

4.3.2 Helsingin hovioikeuden ratkaisu 18/108226

Helsingin hovioikeus on tehnyt helmikuussa 2018 ratkaisun (18/108226), jossa on otettu kantaa kyseiseen lakiin ja sen ristiriitaan perustuslain kanssa. Ratkaisun taustalla on Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomio siviilipalveluksesta kieltäytymistä koskevassa asiassa. (Itä-Uudenmaan KO 12.2.2016 16/106431). A oli myöntänyt kieltäytyneensä siviilipalveluksen suorittamisesta, mutta katsoi, että tuomion langettaminen olisi syrjivää kohtelua Jehovan todistajiin nähden, jotka oli vapautettu kokonaan ase- ja siviilipalveluksesta.

Käräjäoikeus on kuitenkin vielä katsonut, että siviilipalveluslainsäädännössä on huomioitu ihmisoikeuksien asettamat vaatimukset sekä kansainväliset sopimukset ja velvoitteet. Lisäksi todettiin, että Jehovan todistajat oli vapautettu palveluksesta perustuen kuulumiseen Jehovan todistajat -nimiseen

uskonnolliseen yhdyskuntaan, eikä niinkään heidän vakaumukseensa. Käräjäoikeus on siis tuominnut A:n ehdottomaan vankeusrangaistukseen siviilipalveluksesta kieltäytymisestä. Hänelle myönnettiin jatkokäsittelylupa.

Laissa Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa on kuitenkin selkeä maininta myös uskonnolliseen vakaumukseen perustuvista vakavista omantunnonsyistä.

Asia käsiteltiin Helsingin hovioikeudessa. A oli valituksessaan perustellut, että häntä on kohdeltu syrjivästi vakaumuksensa perusteella suhteessa Jehovan todistajiin. A totesi kieltäytyneensä siviilipalveluksesta omantunnon syistä ja omai pasifistisen vakaumuksen.

"A:n vakaumuksen perusteena oleva pasifismi oli sekä perustuslain 6 §:n mukainen kielletty peruste asettaa henkilöitä eri asemaan, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan suojaama vakaumus. Laki, jolla Jehovan todistajat oli vapautettu asevelvollisuudesta, oli ristiriidassa Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen kanssa. A:n tuomitseminen vankeusrangaistukseen siviilipalveluksesta kieltäytymisen johdosta loukkasi myös yhdenvertaisuuslain 8 §:ssä tarkoitettua syrjinnän kieltoa. A:n tuomitseminen merkitsisi häneen kohdistuvaa perustuslain 6 §:n ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kieltämää syrjintää." (Helsingin HO 18/108226.)

Hovioikeuden ratkaisun perusteluissa mainitaan, että vapautuslakia säädettäessä Jehovan todistajien erilaista kohtelua perusteltiin nimenomaan Jehovan todistajien vakaumuksen ehdottomuudella. Hovioikeus totesi siis, että heidän käsityksensä lain ristiriidasta on myös samanlainen kuin A:n esittämissä perusteluissa.

Johtopäätös hovioikeuden ratkaisussa on seuraava:

"Hovioikeuden kolmijäseninen kokoonpano on todennut pääkäsittelyssä A:n vakaumuksesta, että A on esittänyt kieltäytymisensä johtuvan vakaasta pasifistisesta vakaumuksesta, joka estää häntä suorittamasta asevelvollisuutta tai sitä korvaavaa palvelusta. A:n ilmoittama vakaumus ja hänen vakaumuksensa vakavuus osoittaa kysymyksessä olevan sen kaltainen vakaumus, että asiassa ei ole perusteita asettaa hänen vakaumustaan eriarvoiseen asemaan Jehovan todistajien vakaumukseen nähden.

A:n tuomitseminen siviilipalveluksesta kieltäytymisestä rangaistukseen johtaisi perustuslain 6 §:n 1 momentissa säädetyn yhdenvertaisuusperiaatteen ja 2 momentissa tarkoitetun syrjintäkiellon vastaiseen lopputulokseen, kun erilaiselle kohtelulle ei ole objektiivista ja hyväksyttävää syytä. Syyte siviilipalveluksesta kieltäytymisestä on näin ollen hylättävä ja A vapautettava rangaistuksesta."

Hovioikeus totesi siis ratkaisussaan, että pasifistisen vakaumuksen asettaminen eriarvoiseen asemaan Jehovan todistajien vakaumuksen kanssa olisi perustuslain yhdenvertaisuus ja syrjintäkiellon vastaista. Molempien vakaumusten sisältö on sen luontoista, että niiden perusteella on perusteltua kieltäytyä ase- ja siviilipalveluksen suorittamisesta.

Puolustusministeriö asetti työryhmän arvioimaan Jehovan todistajia koskevan vapautuslain kumoamista tämän hovioikeuden ratkaisun jälkeen.

4.3.3 Hovioikeuden ratkaisun vaikutukset poliisin toimintaan

Voimassa olevassa siviilipalveluslaissa on säädetty seuraavaa:

79 § Uusi palvelusmääräys

Jos siviilipalvelusvelvollista, jota vastaan on tehty rikosilmoitus siviilipalveluksesta kieltäytymisestä tai siviilipalvelusrikoksesta, ei syytetä kyseisistä rikoksista tai häntä ei tuomita niistä vankeusrangaistukseen, siviilipalveluskeskuksen on määrättävä hänet uudelleen palvelukseen. Aika, jonka siviilipalvelusvelvollinen on asian tutkinnan vuoksi ollut vapautensa menettäneenä, luetaan tällöin hänen palvelusajakseen siten, että yksi päivä vapaudenmenetystä vastaa kahta päivää siviilipalveluksessa.

Vapauttava päätös Helsingin hovioikeudesta tarkoitti sitä, että vakaumuksen perusteella kieltäytynyt siviilipalvelusvelvollinen oli jätetty tuomitsematta vankeusrangaistukseen. Siviilipalveluskeskus oli kuitenkin siviilipalveluslain 79 § perusteella velvoitettu määräämään hänet uudelleen siviilipalvelukseen.

Helsingin hovioikeuden ratkaisu tarkoitti myös sitä, että Itä-Uudenmaan käräjäoikeus alkoi hylätä siviilipalveluksesta kieltäytymisestä nostettuja

syytteitä. 5.2.2019 laatimassaan muistiossa Reijonen toteaa, että Itä-Uudenmaan kärjäoikeus oli vapauttanut siviilipalvelusvelvollisen kaikissa siviilipalveluksesta kieltäytymisestä nostetuissa syytteissä hovioikeuden ratkaisun jälkeen. 5.2.2019 mennessä hovioikeus oli myös vapauttanut ainakin neljä siviilipalvelusvelvollista syyttäjän valitettua kärjäoikeuden vapauttavasta tuomiosta.

Itä-Uudenmaan kärjäoikeudessa luovuttiin kirjallisesta menettelystä siviilipalveluksesta kieltäytymistä koskevissa käsittelyissä. Hovioikeuden tuomion jälkeen kaikki siviilipalveluksesta kieltäytymistä koskevat asiat käsiteltiin suullisessa pääkäsittelyssä. Poliisin täytyi ottaa tämä huomioon kuulusteluja suoritettaessa ja kertoa asiakkaille, ettei kirjallinen menettely ollut mahdollinen.

Siviilipalveluskeskus on velvoitettu määräämään uudestaan siviilipalvelukseen kaikki siviilipalvelusvelvolliset, joiden syytteet oli hylätty. Tämä on johtanut vuodesta 2018 lähtien tilanteeseen, jossa poliisille tulee rikosilmoituksia niin kutsutuista toisen kierroksen kieltäytyjistä.

Epäselvä oikeudentila oli johtaa loputtomaan noidankehään, jossa Siviilipalveluskeskus joutuu määräämään palvelusvelvollisen uudestaan palvelukseen vapauttavan tuomion jälkeen ja palvelusvelvollinen kieltäytyy jälleen. Siviilipalveluskeskus tekee asiasta rikosilmoituksen ja poliisi suorittaa esitutinnan. Syyttäjä joutuu nostamaan syytteen, jonka kärjäoikeus joutuu uudelleen käsittelemään.

Reijosen mukaan Siviilipalveluskeskus teki vuonna 2018 yhteensä 47 rikosilmoitusta siviilipalveluksesta kieltäytymisestä. Vuonna 2019 ajalla 1.1–31.3 rikosilmoituksia siviilipalveluksesta kieltäytymisestä tehtiin 44. Reijonen on muistiossaan 5.2.2019 pohtinut asiaan liittyvää problematiikkaa, jonka tunnistan hyvin. Hänen mukaansa epäselvässä oikeudentilassa siviilipalveluslain 79§:n soveltaminen johtaa siihen, ettei henkilöä rangaista palveluksesta kieltäytymisestä muutoin, kun määräämällä palvelusvelvollinen uudestaan palvelukseen. Tällainen tilanne aiheutti valtavasti ylimääräistä työtä niin viranomaisille kuin oikeuslaitoksellekin.

Syytjä ohjeisti poliisia toisen kierroksen kieltäytyjien suhteen. Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden kihlakunnan syytjä Ahola on pyytänyt poliisia kiinnittämään huomiota rikosilmoituksissa siihen, että teko aika on oikea, eli määritetään toisen kieltäytymisen mukaan. Kuulusteluissa pyydettiin selvittämään tarkasti kieltäytymisen perusteita ja selvittämään mahdollisimman tarkasti minkälainen, kuinka pitkäaikainen ja vakaa vakaumus kieltäytymisen taustalla on. Hovioikeuden ratkaisun jälkeen poliisi joutui siis suorittamaan jonkinlaista vakaumuksen tutkintaa.

4.3.4 Laki Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain kumoamisesta 330/2019

Jo Jukka Kekkonen on vuoden 1999 raportissaan tuonut esille Jehovan todistajien vapautuslain ongelmallisuuden. Hän on ehdottanut että lakiin lisättäisiin säännös, jossa myös muut, sisällöltään Jehovan todistajiin rinnastettavat vakaumukset voisivat johtaa palveluksesta vapauttamiseen. YK:n ihmisoikeuskomitea oli vuonna 1999 katsonut, että Suomen lainsäädäntö syrjii muita kuin Jehovan todistajiin kuuluvia aseistakieltäytyjiä KP -sopimuksen 26 artiklan kieltämällä tavalla.

Hovioikeuden päätöksen jälkeen Puolustusministeriö asetti työryhmän, jonka tarkoituksena oli arvioida Jehovan todistajia koskevan vapautuslain kumoamista. Myös Puolustusministeriö on komiteamietinnössään pohtinut vapautuslain soveltamisen laajentamisen mahdollisuutta. Vapautuslain muuttamista koskemaan muitakin yhteisöjä tai vain henkilön omaa vakaumusta on mietitty, mutta se on koettu lainsäädännön kannalta ongelmalliseksi. Vapautuksen liittäminen yhteisön jäsenyyteen nähtiin ongelmaksi perustuslain 13§:n yhdistymisvapauden kanssa. Henkilön oman vakaumukseen liittäminen puolestaan edellyttäisi vakaumuksen tutkinnan käyttöönottoa.

Osittain Puolustusministeriön työn pohjalta laadittiin hallituksen esitys asiasta (HE 139/2018). Kyseisessä hallituksen esityksessä pohditaan laajasti lakia eri

näkökulmista. Erityisesti esille nousevat jälleen perustuslain 6 § sekä KP - sopimuksen 26 artiklassa tarkoitettu ihmisten yhdenvertaisuus ja syrjintäkielto.

”Esityksen ensisijaisena tavoitteena on saattaa asevelvollisuuden suorittamisesta vakaumuksen perusteella vapauttamista koskeva sääntely perustuslain vaatimusten mukaiseksi. Sääntelyä tulee siten muuttaa tavalla, joka on sopuosinnussa perustuslain 6 §:ssä turvatun ihmisten yhdenvertaisuuden ja syrjintäkiellon kanssa. Esityksen tavoitteena on erityisesti varmistaa, että uskonnollisia ja muita vakaumuksia kohdellaan asevelvollisuutta koskevassa lainsäädännössä yhdenvertaisesti.” (HE 139/2018.)

Hallituksen esityksessä todetaan myös se, että hovioikeuden ratkaisu on johtanut erittäin epäselvään tilanteeseen totaalikieltäytyjien suhteen. Hallituksen esityksessä totaalikieltäytyjillä tarkoitetaan siviilipalveluslain 74§ mukaisia siviilipalveluksesta kieltäytyjiä. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan siviilipalveluksesta kieltäytymisestä tulisi aina seurata vankeusrangaistus. Hovioikeuden tuomion jälkeen on kuitenkin ollut epäselvää, millaisissa tilanteissa ja millä edellytyksillä siviilipalveluksesta kieltäytymisestä seuraa vankeusrangaistus ja kuinka tuomioistuimet tätä lainsäädäntöä jatkossa tosiasiallisesti soveltavat. Hallituksen esityksessä todetaan myös, että kyseinen hovioikeuden tuomio voi vaarantaa järjestelmän toimivuuden ja siksi lainsäädännön muuttaminen on välttämätöntä.

”Jehovan todistajien vapautuslailla yksi uskonnollinen vakaumus on asetettu asevelvollisuuden suhteen parempaan asemaan suhteessa muihin vakaumuksiin. Teknisesti yksinkertaisin ratkaisu yhdenvertaisuusongelman poistamiseen olisikin kyseisen lain kumoaminen, jolloin kaikkia vakaumuksia kohdeltaisiin lainsäädännössä samalla tavalla.” (HE 139/2018.)

Tämä hallituksen esityksen pohjalta hyväksyttiin 15.3.2019 laki Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain kumoamisesta 330/2019 ja se tuli voimaan 1.4.2019.

4.3.5 1.4.2019 lakimuutoksen vaikutukset poliisitoimintaan

1.4.2019 voimaan tullut laki Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain kumoamisesta 330/2019 muutti tilannetta kärjäoikeuksissa. Lain voimaan tulon myötä myös Jehovan todistajiin kuuluvat asevelvollisuusikäiset miehet tulevat suorittamaan asevelvollisuuslain mukaisen palveluksen, siviilipalveluksen tai voivat kieltäytyä palveluksen suorittamisesta. Vapautuslain voimassa ollessa vapautuksen saaneisiin tai vapautusta hakeneisiin sovelletaan kuitenkin edelleen vapautuslakia (HE 139/2018).

1.4.2019 jälkeen tapahtuneissa siviilipalveluksesta kieltäytymisissä kärjäoikeus on jälleen tuominnut siviilipalveluslain 74§ mukaisen rangaistuksen. 14.11.2019 tilanne oli, että 1.4 lakimuutoksen jälkeen siviilipalveluksesta oli kieltäytynyt toistamiseen yhdeksän henkilöä, jotka olivat saaneet vapauttavan päätöksen oikeudessa ennen lakimuutosta. Yhtään näistä lakimuutoksen jälkeen tapahtuneista toisen kierroksen kieltäytyjien asioista ei tuolloin oltu vielä käsitelty oikeudessa.

Näiden tapausten esitutkinnassa poliisi painotti kuulusteluissa 1.4.2019 tapahtunutta lakimuutosta, sekä sen mahdollisia vaikutuksia seuraavassa oikeudenkäynnissä. Palveluksesta uudelleen kieltäytyneiden henkilöiden perustelut siviilipalveluksesta kieltäytymiselle olivat samoja, mutta lainsäädäntö oli muuttunut.

Ylemmissä oikeusasteissa ei ole vielä ratkaistu tällaisia toisen kierroksen kieltäytymisiin liittyviä asioita. Useampi lakimuutoksen jälkeen siviilipalveluksesta toista kertaa kieltäytynyt on tuonut kuulustelussaan esille ne bis in idem -periaatteen (kaksoisrangaistavuuden kieltö). He katsovat, että heitä syytetään samasta teosta toista kertaa, sillä heidän vakaumuksensa asiassa ei ole muuttunut. Ylempien oikeusasteiden ratkaistavaksi jääkin nyt, onko uudesta siviilipalvelusmääräyksestä kieltäytyminen uusi teko vai voidaanko siviilipalveluksesta kerran kieltäytyneen katsoa jatkavan samaa tekoa kieltäytyessään uudestaan. Toisen kierroksen kieltäytyjiä kuulustellessani, on tuotu ilmi, että mikäli heille tuomitaan rangaistus siviilipalveluksesta kieltäytymisestä ensimmäisen, vapauttavan päätöksen jälkeen, he tulevat valittamaan hovioikeuteen juuri kaksoisrangaistavuuden kieltoon vedoten.

Yksikään rikosprosessi liittyen siviilipalveluksesta toistamiseen kieltäytyneeseen henkilöön ei kuitenkaan ole vielä edennyt niin pitkälle.

5. Poliisin toimenpiteet siviilipalvelusasioissa

5.1. Poliisin virka-avut siviilipalvelusasioissa

Poliisi kirjaa kahdenlaisia virka-apuja liittyen siviilipalvelukseen.

Siviilipalveluslaissa on määritelty, että virka-apua poliisilta on pyydettävä, mikäli palvelusvelvollista ei saada määrättyä siviilipalvelukseen sekä jos siviilipalveluspalvelusvelvollinen jättää saapumatta palvelukseen tai lopettaa sen. Laissa on määritetty, että virka-apua pyytää Siviilipalveluskeskus tai siviilipalveluspaikka, mutta käytännössä kaikki virka-avut tulevat Siviilipalveluskeskuksen kautta.

5.1.1 Siviilipalveluksen määrääminen

Siviilipalveluslain 14§ on säädetty siviilipalvelukseen määräämisestä. Toimijana siviilipalvelukseen määräämisessä on Siviilipalveluskeskus.

Siviilipalveluskeskus määrää siviilipalvelusvelvollisen aloittamaan palveluksensa siviilipalvelushakemuksen hyväksymisvuotena tai kahden vuoden kuluessa siitä. Näistä määräajoista voidaan poiketa, mikäli siviilipalvelusvelvollinen hakee palvelukselle lykkäystä.

Tällainen palvelukseenastumismääräys tulee antaa todisteellisesti tiedoksi siviilipalvelusvelvolliselle. Tiedoksianto tulee tehdä viimeistään kaksi kuukautta ennen palveluksen alkamisajankohtaa. Tästä määräajasta voidaan poiketa palvelusvelvollisen suostumuksella sekä sinä kalenterivuonna, jona velvollinen täyttää 29 vuotta.

Mikäli siviilipalveluskeskus ei onnistu tavoittamaan palvelusvelvollista palvelukseenastumismääräyksen tiedoksi antamiseksi, tulee siviilipalveluskeskuksen pyytää virka-apua poliisilta.

14§ Siviilipalvelukseen määrääminen

4. momentti

Siviilipalveluskeskuksen on tarvittaessa pyydettävä poliisilta virka-apua siviilipalvelusvelvollisen etsimiseksi ja määräyksen toimittamiseksi hänelle.

Siviilipalveluslaissa ei ole säädetty tämän virka-avun toteuttamisesta. Laissa ei siis ole määritelty, että virka-apua tulisi pyytää Siviilipalveluskeskuksen sijaintikunnan tai esimerkiksi velvollisen asuinpaikan poliisilta. Tällä hetkellä Siviilipalveluskeskus pyytää virka-apua palvelukseenastumismääräysten tiedoksiannossa Porvoon poliisiaseman kautta.

Mikäli Siviilipalveluskeskus ei siis tavoita palvelusvelvollista palvelukseenastumismääräyksen vastaanottamista varten, Siviilipalveluskeskus pyytää virka-apuna poliisia antamaan kyseisen määräyksen tiedoksi. Reijosen (2020) mukaan Siviilipalveluskeskus yrittää aina itse useamman kerran ensin tavoittaa palvelusvelvollista ennen virka-avun pyytämistä. Virka-apua pyydetään tapauksissa, joissa palvelusvelvollisen osoite esimerkiksi muuttuu usein tai ei ole Siviilipalveluskeskuksen tiedossa laisinkaan.

Jos Siviilipalveluskeskus ei saa palvelukseenastumismääräystä tiedoksi annettua, Siviilipalveluskeskus lähettää Porvoon poliisiasemalle virka-apupyynnön siviilipalvelusvelvollisten tavoittamiseksi ja määräämiseksi siviilipalvelukseen. Porvoon poliisi kirjaa virka-apupyynnön järjestelmään. Käytännössä tällöin palvelusvelvolliselle kirjataan virka-apu etsintäkuulutus, jossa pyydetään antamaan tiedoksi palvelukseen astumismääräys palvelusvelvolliselle tavattaessa. Allekirjoitettu palvelukseenastumismääräys toimitaan tämän jälkeen Siviilipalveluskeskukselle.

5.1.2 Siviilipalvelukseen saapumatta jättänyt tai lopettanut palvelusvelvollinen

Palvelukseenastumismääräyksen jälkeen siviilipalvelusvelvollinen on velvollinen astumaan siviilipalvelukseen. Mikäli palvelusvelvollinen ei saavu palvelukseen tai lopettaa sen, on siviilipalveluspaikan pyydettävä virka-apua poliisilta siviilipalveluslain mukaisesti.

103 § Poliisin virka-apu siviilipalvelusvelvollisen toimittamiseksi palvelukseen

Jos siviilipalvelusvelvollinen jättää saapumatta palvelukseen tai lopettaa sen, siviilipalveluspaikan on ilman aiheetonta viivytystä pyydettävä siviilipalvelusvelvollisen kotipaikkakunnan tai siviilipalveluspaikan sijaintipaikkakunnan poliisilta virka-apua hänen etsimiseksi ja palvelukseen toimittamiseksi. Poliisin on tarvittaessa ryhdyttävä toimenpiteisiin tavoittamatta jääneen siviilipalvelusvelvollisen etsintäkuuluttamiseksi.

Poliisin on viipymättä toimitettava siviilipalvelusvelvollinen siviilipalveluspaikkaansa, jollei hän kirjallisesti kieltäydy siviilipalveluksesta tai jollei hänellä ole laillista estettä poissaololleen. Poliisin on toimitettava siviilipalveluspaikkaan kieltäytymisilmoitus tai selvitys laillisesta esteestä.

Tämän virka-avun kohdalla lakiin on määritetty, mistä kyseistä virka-apua tulee pyytää. Näidenkin virka-apujen kohdalla virka-apua pyydetään Porvoon poliisiasemalta. Mikäli palvelusvelvollinen ei saavu palvelukseen saatuaan palvelukseenastumismääräyksen tai lähtee luvattomasti kesken palveluksen, pyydetään virka-apua hänen takaisinsaattamiseksi.

Kuten siviilipalveluslaissa mainitaan, voi siviilipalvelusvelvollinen tässä yhteydessä kirjallisesti kieltäytyä siviilipalveluksen suorittamisesta. Tällöin kieltäytymisilmoitus toimitetaan siviilipalveluspaikkaan, josta prosessi etenee rikosilmoituksen tekemisellä siviilipalveluksesta kieltäytymisestä.

5.2 Rikosilmoitus

Voimassa olevassa lainsäädännössä on määritetty rikosilmoituksen tekemisestä seuraavaa:

78 § Rikosilmoitus

Rikosilmoituksen 72–77 §:ssä tarkoitetuista rikoksista tekee siviilipalveluskeskus siviilipalveluspaikan toimittaman palvelusrikkomusilmoituksen perusteella. Rikosilmoitus on tehtävä siviilipalvelusvelvollisen kotipaikan tai siviilipalveluskeskuksen sijaintipaikkakunnan poliisille. Rikosilmoituksessa on mainittava siviilipalvelusvelvollisen suorittama ja jäljellä oleva palvelusaika sekä asian tutkimiseen vaikuttavat seikat.

Syyttäjä ei saa nostaa syytettä 72–77 §:ssä tarkoitettua rikoksesta, ellei siviilipalveluskeskus ole tehnyt siitä rikosilmoitusta. (13.5.2011/485)

Siviilipalvelusvelvollinen, jota vastaan on tehty rikosilmoitus 74 tai 75 §:ssä tarkoitettua rikoksesta, on välittömästi kotiutettava.

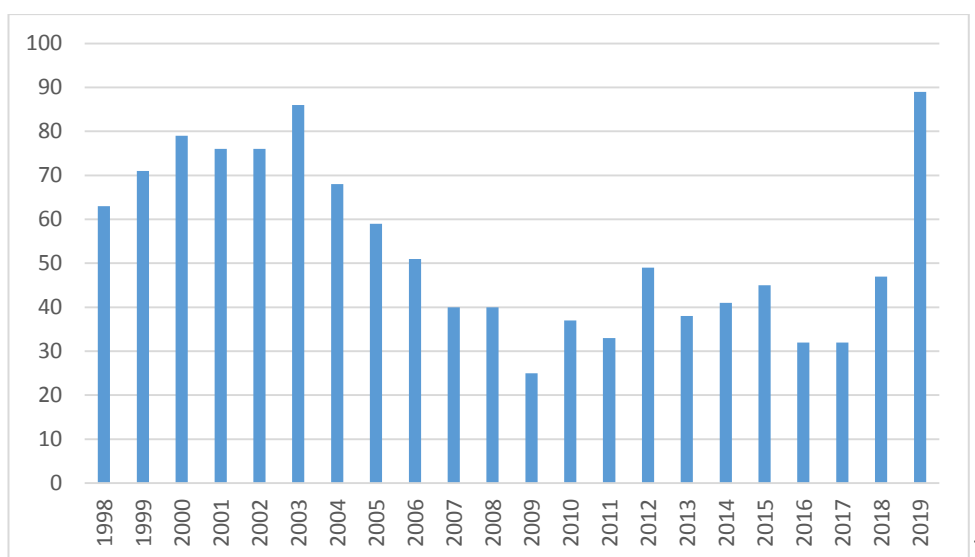
Sinä aikana kun olen toiminut siviilipalvelusasioista vastaavana konstaapelina, on käytäntönä ollut, että rikosilmoitukset on tehty Siviilipalveluskeskuksen sijaintipaikkakunnan poliisille. Koska Siviilipalveluskeskus sijaitsee Lapinjärvellä, lähin poliisiasema on tällä hetkellä Porvoossa. Siviilipalveluslaki kuitenkin mahdollistaisi rikosilmoituksen tekemisen myös palvelusvelvollisen kotipaikan poliisille.

Siviilipalveluskeskuksen johtaja Mikko Reijosen mukaan yhteistyö poliisin kanssa on muotoutunut vuodesta 1997 alkaen, jolloin Siviilipalveluskeskus on aloittanut toimintansa Lapinjärvellä. Tuolloin rikosilmoitukset tehtiin lähimmälle poliisiasemalle, joka oli Loviisan poliisiasema. Poliisin hallintorakennemuutoksen (PORA 1) myötä Porvoon ja Loviisan poliisiasemat on yhdistetty vuonna 2009. Tuolloin lähimmäksi poliisiasemaksi on tullut Porvoon poliisiasema ja rikosilmoitukset on tehty siitä lähtien Porvooseen.

5.3 Siviilipalveluksesta kieltäytyminen

Siviilipalveluksesta kieltäytyminen on yleisin syy, jonka takia Siviilipalveluskeskus tekee rikosilmoituksia poliisille. Siviilipalveluskeskuksen

johtaja, Mikko Reijosen 5.2.2019 laatimassa muistiossa todetaan, että Siviilipalveluskeskukseen tulee vuosittain keskimäärin 30–40 kieltäytymisilmoitusta, joiden perusteella Siviilipalveluskeskus tekee poliisille rikosilmoituksen. Määrä on pysynyt voimassa olevan lainsäädännön aikana suhteellisen tasaisena lukuun ottamatta 2018 hovioikeuden päätökseen liittyvää piikkiä kieltäytymisissä, joka näkyy alla olevassa kaaviossa piikkinä vuoden 2019 kohdalla.

Siviilipalveluksesta kieltäytymisen (siviilipalveluslaki 74§) tunnusmerkistö edellyttää, että siviilipalvelusvelvollinen jättää saapumatta tai lopettaa siviilipalveluksen tai kieltäytyy sen suorittamisesta kirjallisesti.

Rikosilmoituksen mukana Siviilipalveluskeskus toimittaa poliisille kopion siviilipalvelusvelvollisen kirjallisesta kieltäytymisilmoituksesta ja rikosilmoitusta kirjattaessa tulee huomioida, että kirjallinen kieltäytyminen tulee mainittua.

Siviilipalveluskeskus toimittaa poliisille myös kopiot siviilipalvelushakemuksesta, palvelukseenastumismääräyksestä sekä otteesta siviilipalvelusrekisteristä.

Siviilipalvelusrekisterin tiedosta selviää siviilipalvelusvelvollisen mahdollisesti jo suorittama palvelusaika sekä kuinka paljon palvelusta on vielä jäljellä. Tämä

¹ Siviilipalveluksesta kieltäytymisestä tehdyt rikosilmoitukset. Lähde Malmberg/ Siviilipalveluskeskus 2020.

seikka on merkittävä, sillä siviilipalveluksesta kieltäytymisestä tuomittava vankeusrangaistus vastaa puolta jäljellä olevasta palvelusajasta (siviilipalveluslaki 74§). Vaikka rikoslain 2C luvun 2§ on mainittu, että määräaikaista vankeutta tulisi tuomita vähintään 14 päivää, voidaan siviilipalveluksesta kieltäytymisestä tuomita siviilipalveluslain 81§ perusteella myös vähemmän.

Rikosilmoituksesta tulee käydä ilmi, että Siviilipalveluskeskus on tehnyt asiasta rikosilmoituksen. Siviilipalveluslain 78§ edellyttää Siviilipalveluskeskuksen tekemää rikosilmoitusta, muuten syyttäjällä ei ole asiassa syyteoikeutta asiassa.

Rikoksen tekopaikaksi rikosilmoitukseen merkittään Lapinjärvi, jossa Siviilipalveluskeskus sijaitsee. Tekoajaksi merkitään päivä, jona kieltäytymisilmoitus on saapunut Siviilipalveluskeskukselle. 1.4.2019 - lakimuutoksen aikoihin käytiin syyttäjän kanssa keskustelua siitä, pitäisikö tekoajaksi merkitä päivä, jona palvelusvelvollinen on päivännyt kieltäytymisilmoituksensa. Kaikissa kieltäytymisilmoituksissa ei kuitenkaan ole päiväystä, joten ilmoituksen saapumispäivä Siviilipalveluskeskukselle on sitä kautta luonteva teko aika ja tasapuolinen kaikille.

Juuri ennen lakimuutosta asialla on ollut iso merkitys ja tuolloin syyttäjä onkin vaihtanut tietyissä tapauksissa tekoajaksi kieltäytymisilmoituksen allekirjoituspäivän, jos sellainen on ollut tiedossa. Poliisi on kuitenkin kirjannut ilmoitukset yhdenmukaisesti saapumispäivän perusteella.

Siviilipalveluskeskus kirjataan rikosilmoituksessa osaiseksi asiassa. Tällä varmistetaan, että myöhemmin syyttäjä ja oikeuslaitos pystyvät ilmoittamaan tekemistään ratkaisuista Siviilipalveluskeskukselle siviilipalveluslain 86§ mukaisesti.

86§ (13.5.2011/485)

Syyte 72–77 §:ssä tarkoitetusta rikoksesta voidaan tutkia siviilipalvelusvelvollisen kotipaikan tai siviilipalveluskeskuksen sijaintipaikkakunnan yleisessä alioikeudessa.

Tuomioistuimen on ilmoitettava siviilipalveluskeskukselle 72–77 §:ssä koskevassa asiassa tekemästään ratkaisusta tai asian sillensä jättämisestä.

Syyttäjän on annettava vastaava ilmoitus, jos hän tekee mainittuja rikoksia koskevassa asiassa päätöksen jättää syyttämättä.

Rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen poliisi suorittaa asiassa esitutkinnan. Rikoksesta epäilty kuulustellaan siviilipalveluksesta kieltäytymiseen. Koska rikosilmoituksen mukana toimitetaan siviilipalvelusvelvollisen itse kirjoittama kieltäytymisilmoitus, voi rikoksesta epäilty vedota kuulustelussaan siihen. Osa kieltäytyjistä on hyvinkin tarkasti eritelty kieltäytymisilmoitukseensa kieltäytymisen perusteet.

Siviilipalveluksesta kieltäytyneet henkilöt asuvat ympäri Suomea. Suurin osa epäillyistä kuullaan tällä hetkellä puhelimitse. Siviilipalveluksesta kieltäytymisestä säädetty ankarin rangaistus on vankeusrangaistus, joka vastaa puolta jäljellä olevasta palvelusajasta. Koska siviilipalvelusaika on 347 päivää, jää ankarin rangaistus alle kuuteen kuukauteen vankeutta ja puhelinkuulustelun soveltaminen on mahdollista (ETL 7 luku 1§). Jokaiselle kuulusteltavalle kuitenkin annetaan aina mahdollisuus esitutkintalain 4 luvun 10§ mukaiseen avustajan käyttöön sekä mahdollisuus olla henkilökohtaisesti läsnä kuulustelussa näin halutessaan. Tällöin kuulustelusta lähetetään virka-apupyynnö rikoksesta epäillyn kotipaikan poliisille.

Kuulustelusta tulee käydä ilmi se, että rikoksesta epäilty on tosiasiallisesti lähettänyt kirjallisen siviilipalveluksesta kieltäytymisilmoituksen.

Siviilipalveluskeskus pyrkii aina olemaan puhelimitse yhteydessä henkilöihin, jotka ovat lähettäneet kirjallisen kieltäytymisilmoituksen ennen rikosilmoituksen tekemistä. Tällöin kieltäytyjälle kerrotaan kieltäytymisestä seuraavat toimenpiteet ja seuraukset. Siviilipalveluskeskukselta myös varmistetaan tässä yhteydessä, että kieltäytyminen on harkittu. Mikäli tällainen kuuleminen on onnistuttu järjestämään, on rikosilmoituksen mukana Siviilipalveluskeskuksen täyttämä kuulemislomake siitä.

Siviilipalveluksesta kieltäytymisen vanhentumisaika on kaksi vuotta (rikoslaki 8 luku (11.4.2003/297) Vanhentumisesta 1§).

5.4 Täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkominen

Siviilipalveluskeskus tekee rikosilmoituksen täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkomisesta, mikäli täydennyspalvelusvelvollinen jättää saapumatta palvelukseen, lopettaa palveluksen tai kieltäytyy palveluksesta.

Siviilipalveluslain 59§ säädetään, että Siviilipalveluskeskuksen on annettava täydennyspalvelusta koskeva määräys siviilipalvelusvelvolliselle todisteellisesti tiedoksi viimeistään kaksi kuukautta ennen täydennyspalveluksen alkua.

Rikosilmoituksen yhteydessä poliisille toimitetaan kopio tiedoksisaantitodistuksesta, mikäli sellainen on saatavilla.

Täydennyspalveluksesta voi myös hakea vapautusta siviilipalveluslain 61§ mainituilla perusteilla. Tällainen vapautushakemus kohdistuu yksilöityyn täydennyspalvelusjaksoon ja se täytyy tehdä kirjallisesti. Huomioitavaa kuitenkin on se, että pelkkä vireillä oleva vapautushakemus ei ole hyväksyttävä syy jäädä pois täydennyspalveluksesta. Hakemukseen on täytynyt tulla myöntävä päätös ennen palveluksen alkua, jotta täydennyspalveluksesta saa jäädä vapautuksen perusteella pois.

Täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkomisesta on siviilipalveluslaissa säädetty sakkorangaistus. Sakkolain uudistuksen myötä pienellä patistelulla myös poliisin tietojärjestelmiin saatiin mahdollisuus kirjata täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkominen järjestelmään. Nimike oli unohtunut lisätä sakolla käsiteltävien asioiden listaan uudistuksessa, eikä tietoja saatu syötettyä PATJA: an. Ennen uudistusta asian kanssa ei ollut ongelmia.

Täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkomisesta kirjataan sakkovaatimus, jonka syyttäjä myöhemmin vahvistaa. Täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkomisesta määrätään aina 20 päiväsakkoa. PATJA: an on määritetty liukuma 10–30, mutta sitä ei käytetä, sillä kyseiseen nimikkeeseen ei ole olemassa lievennys- tai koventamisperusteita. Yleinen oikeuskäytäntö on ollut 20 päiväsakon suuruinen sakkorangaistus.

Sakon teonkuvauksesta tulee käydä ilmi, että Siviilipalveluskeskus on tehnyt asiasta rikosilmoituksen. Siviilipalveluslain 78§ edellyttää

Siviilipalveluskeskuksen tekemää rikosilmoitusta, muuten syyttäjällä ei ole asiassa syyteoikeutta.

Teonkuvauksesta tulee käydä myös ilmi, koska täydennyspalvelusvelvollinen on todisteellisesti saanut määräyksen astua palvelukseen ja koska palvelus olisi pitänyt suorittaa.

Täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkomisesta määrätään joka kerta uusi sakkorangaistus, eikä yhteistä sakkorangaistusta voida soveltaa, vaikka samalla kerralla kirjattaisiin sakkoa useammasta täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkomisesta. Samoin kuin täydennyspalveluksesta haettava vapautus, kohdistuu jokainen sakko tiettyyn täydennyspalvelusjaksoon. Käytäntö perustuu oikeuskäytännölle, jota asioissa on noudatettu.

PATJA: n teontarkenteissa viitataan virheellisesti täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkomisen kohdalla siviilipalveluslain 58§, jossa on säädetty täydennyspalvelusvelvollisuudesta. Teontarkenteen lainkohtana pitäisi olla kuitenkin kyseisen lain 73§.

Täydennyspalvelusvelvollisuuden vanhentumisaika on kaksi vuotta (rikoslaki 8 luku (11.4.2003/297) Vanhentumisesta 1§).

5.5 Siviilipalvelusrikos

Siviilipalveluslain muutos vuonna 2008 eritteli siviilipalveluksesta kieltäytymisen, täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkomisen sekä siviilipalvelusrikoksen ja määritteli kaikille kolmelle oman tunnusmerkistön. Ennen lakiuudistusta nämä kaikki käsiteltiin siviilipalvelusrikoksina.

Viimeisimmät rikosilmoitukset siviilipalvelusrikoksesta on Siviilipalveluskeskuksen johtaja Mikko Reijosen mukaan kuitenkin tehty vuonna 2010. Tämän jälkeen rikosilmoituksia on käytännössä tehty vain siviilipalveluksesta kieltäytymisestä sekä täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkomisesta.

Reijosen mukaan Siviilipalveluskeskus on alkanut 2010-luvulla ottaa enemmän itse roolia ongelmatilanteiden selvittämisessä ennen kuin asiasta tehtäisiin rikosilmoitus. Mikäli palvelusvelvollinen rikkoo palvelusvelvollisuuttaan, tekee palvelusvelvollisen palveluspaikka Siviilipalveluskeskukselle palvelusrikkomusilmoituksen. Saatuaan tällaisen ilmoituksen, kutsuu Siviilipalveluskeskus palvelusvelvollisen kuultavaksi ja tälle määrätään siviilipalveluslain mukainen kurinpitorangeistus. Tästä prosessista säädetään siviilipalveluslain 10 luvussa 68–71§.

Lainsäädännössä siviilipalveluslain 75§ tarkoitettu siviilipalvelusrikoksen tunnusmerkistö lähtee liikkeelle 10 luvun kurinpitotoimien jälkeen. Mikäli Siviilipalveluskeskuksen kurinpitotoimet eivät tuota toivottua lopputulosta, voitaisiin asiasta tehdä poliisille rikosilmoitus siviilipalvelusrikoksesta.

Reijonen kuitenkin kertoo, että ohjeistus näissä tapauksissa kehottaa arvioimaan myös palvelusvelvollisen palveluskelpoisuutta, mikäli palveluksen suorittamisessa ilmenee ongelmia. 2010-luvulla on Reijosen mukaan kehitetty myös muuta lainsäädäntöä, joka kytkeytyy siviilipalvelukseen, kuten nuorisolakia. Sen myötä Siviilipalveluskeskuksella on ollut käytössään entistä paremmat, ennaltaehkäisevät tukipalvelut, kuten sosiaalikuraattori ja etsivä nuorisotyö, joiden kautta ilmenneisiin ongelmiin on pystytty puuttumaan jo varhaisemmassa vaiheessa.

Reijosen mukaan on tulkittu, että mikäli palvelusvelvollinen ei suorita palvelustaan asianmukaisesti toistuvista kurinpitotoimista huolimatta, on ensisijaisesti syytä arvioida palvelusvelvollisen palveluskelpoisuutta, eikä tehdä asiasta rikosilmoitusta. Reijosen mukaan lääkärintarkastuksen jälkeen suurin osa tällaisista tapauksista on ratkennut palveluskelpoisuuden arvioinnin kautta, eikä rikosilmoituksia siviilipalvelusrikoksesta siten ole ollut tarvetta enää tehdä.

6. Johtopäätökset

Pääasiallisena tutkimuskysymyksenä tässä opinnäytetyössä on ollut se, miten siviilipalvelusta koskevat rikosasiat käsitellään poliisissa ja minkä takia. Lisäksi

keskeisen lainsäädännön ja sen kehityksen esittely on ollut aiheen kannalta tärkeää.

Työssä on tarkasteltu asiaa siviilipalvelusta käsittelevän aiemman tutkimuksen, haastattelujen sekä oikeuslähteiden kautta. Lisäksi työssä on käytetty kirjoittajan omaa substanssiosaamista aiheesta.

Oikeuslähteistä hankittu tieto aihetta koskevasta lainsäädännöstä on avattu sekä käsitteisiin sekä lainsäädäntöä ja sen kehitystä käsittelevään lukuun neljä.

Haastatteluissa saatu tieto on sisällytetty luvun 5 prosessikuvaukseen. Reijonen sekä Malmberg toimivat lähteinä Siviilipalveluskeskuksen toimintamalleja kuvaavissa kohdissa. Haastattelujen sisällölle ei ole erillistä lukua, sillä niistä saatu tieto on ollut ensiarvoisen tärkeää toimintamallien kuvaamisessa.

Kirjoittajan oma substanssiosaaminen puolestaan on kirjoitettu auki poliisin prosesseja ja toimintatapoja kuvaaviin kohtiin.

Prosessi siviilipalvelusasioissa on hioutunut vuosien varrella toimivaksi. Koska näitä erityisosaamista vaativia asioita käsittelee vain hyvin pieni joukko viranomaisia, niitä käsitellään tasapuolisesti ja ammattitaitoisesti. Nykyinen malli on keskittänyt asiantuntijuuden siviilipalvelusasioissa Itä-Uudenmaan poliisissa Porvoon poliisiasemalle sekä Itä-Uudenmaan syyttäjän virastoon.

Sekä Siviilipalveluskeskuksen johtaja Mikko Reijonen että johtava talousasiantuntija Viola Malmberg, jotka ovat prosessin osat Siviilipalveluskeskuksen päässä, ovat tyytyväisiä nykyiseen prosessiin.

Malmberg kertoi haastattelussaan, että jossain vaiheessa on kokeiltu myös toisenlaista toimintamallia, jossa virka-apuja on lähetetty palvelusvelvollisen kotipaikan poliisille, mutta tämä malli ei ole toiminut. Siviilipalveluskeskuksen edustajien mukaan poliisi ei ole osannut hoitaa tuolloin saamiaan virka-apuja ja kokeilusta luovuttiin toimimattomana. Siviilipalveluskeskus kokee siis nykyisen keskitetyn yhteistyömallin kaikkein parhaiten toimivaksi.

Nykyinen toimintamalli perustuu voimassaolevalle lainsäädännölle, joka jättää harkinnan varaa siihen, minkä poliisilaitoksen kanssa Siviilipalveluskeskus asioi.

Siviilipalvelusta koskevaa lainsäädäntöä on uudistettu viimeksi vuonna 2008, mutta siviilipalveluksen toteuttamiseen ja oikeudelliseen asemaan liittyviä muutoksia tapahtuu yhteiskunnassa jatkuvasti, viimeisimpänä 1.4.2019 - lakimuutos ja sen vaikutukset siviilipalvelukseen.

Siviilipalveluskeskus on keskeinen toimija siviilipalvelukseen liittyvissä rikosasioissa, sillä syyteoikeus edellyttää Siviilipalveluskeskuksen tekemiä kirjallisia rikosilmoituksia. Siviilipalveluskeskuksen tulkinnoilla on siis iso merkitys asioitten etenemiseen prosessissa. Tämä on käynyt ilmi opinnäytetyötä tehdessäni koskien 1.4.2019 lakimuutoksen jälkeisiä toimia esimerkiksi siviilipalveluslain 79§:n uutta palvelusmääräystä tai 75§:n siviilipalvelusrikosta.

Tehdyn tutkimuksen perusteella voidaan siis sanoa, että työssä on onnistuttu vastaamaan siihen, kuinka siviilipalvelusrikosasioita käsitellään poliisissa. Lisäksi tutkimuksessa löydetyt syyt, jotka nykyiseen käytäntöön ovat johtaneet, ovat käytännöllistä alkuperää ja lain mukaisia. Keskeinen lainsäädäntö ja aiheeseen liittyvät käsitteet on esitelty tässä opinnäytetyössä.

7. Pohdinta

Olen opinnäytetyössäni saanut kuvattua prosessin, jolla Siviilipalveluskeskus ja poliisi tekevät tällä hetkellä yhteistyötä. Aineistona tutkimuksessa on käytetty luotettavia oikeuslähteitä, virallisia siviilipalvelukseen liittyviä julkaisuja sekä haastatteluja. Näistä lähteistä hankittua tietoa voidaan pitää luotettavina.

Lainsäädännön uudistusten ja etenkin 1.4.2019 lakiuudistukseen liittyvien muutosten käsittely on ollut työssä sekavaa ja pinnallista. Opinnäytetyötä aloitettaessa meille tähdennettiin useaan kertaan, että parempi tehdä hyvin kapeasta aiheesta hyvin perusteellinen tutkimus, kuin hyvin laajasta aiheesta pinnallinen raapaisu.

Itse olen hiukan sortunut työssäni raapimaan pintaa, sillä lakimuutokseen liittyviä oikeusprosesseja on vieläkin kesken ja tilanne elää koko ajan. Lisäksi tutkimusta tehdessäni huomasin, kuinka laaja ja moniulotteinen aihe on.

Jehovan todistajien vapauttamista asepalveluksesta koskeva uudistus on kuitenkin poliisin kannalta keskeinen, joten en voinut jättää sitä myöskään täysin käsittelemättä. Opinnäytetyön kuvausta tapahtuneesta muutoksesta ei voida pitää kattavana, mutta sen keskeiset seikat on tuotu esiin poliisin näkökulmasta. Jään mielenkiinnolla odottamaan, millaisen kannan oikeuslaitos tulee ottamaan kaksoisrangaistavuuden kieltämisessä käsittelevässä kysymyksessä.

Nykyisessä yhteistyömallissa poliisin ja Siviilipalveluskeskuksen välillä on sekä vahvuutensa, että heikkoutensa. Keskitetty malli takaa sen, että asiantuntijuus riittää ja että kaikki siviilipalveluksen tiimoilta rikosprosessin läpikäyvät saavat erittäin yhdenvertaisen kohtelun. Minä olen vuosia koonnut kaikki poliisin tekemät pöytäkirjat siviilipalveluksesta kieltäytymisestä. Joskus on käyttänyt apunani esimerkiksi tutkinnan harjoittelussa olevia nuorempia konstaapeleita, mutta silloinkin prosessi on tapahtunut minun valvonnassani. Rohkenisin siis väittää, että vaikka siviilipalveluksesta kieltäytyjien tai täydennyspalvelusvelvollisuuden rikkojien kotipaikka olisi mikä tahansa kunta Suomessa, he ovat saaneet täysin yhdenmukaisen prosessin, tämä ei välttämättä toteudu Suomessa joka rikoslajin kohdalla.

Se, että minä itse olen luonut toimintatavan, tekee minusta luotettavan lähteen prosessin kuvaamiseen ja opinnäytetyöstä löytyvä prosessin kuvaus on siksi luotettava ja validi.

Näin keskitetty prosessi on kuitenkin äärettömän haavoittuva. Olen onnistunut hoitamaan sitä 10 vuotta ilman, että minulla on esimerkiksi ollut nimettyä sijaista. Rikosilmoituksia on joskus pidempien poissaolojeni aikana kirjattu muidenkin toimesta, mutta muu prosessi on aina odottanut paluutani.

Olen itse koulun ohella siirtynyt kierrolle VHT: lle helmikuussa 2020. Siirtoni jälkeen olen käynyt kirjaamassa rikosilmoituksia siviilipalvelukseen liittyen omien toimieni salliessa. Nyt, kun on alkanut näyttää siltä, että kierrostani VHT: llä saattaa tulla aiottua pidempi, on tilalleni nimetty henkilö hoitamaan uusia ilmoituksia. Alkuvuoden 2020 ilmoitukset ovat kuitenkin yhä nimissäni ja odottavat hoitamistaan.

Koen siis, että yhdelle asemalle, tässä tapauksessa Porvoon poliisiasemalle keskitetty toimintamalli on hyvä, mutta Porvoossa asia tulisi jakaa useamman tutkijan kesken. Samoin siviilipalvelukseen liittyviä virka-apuja tulisi kirjata useamman konstaapelin toimesta, sillä yhden henkilön varaan rakennettu järjestelmä ei ole kovin kestävä.

Itse prosessi ei ole kummassakaan tapauksessa, rikostutkinta tai virka-avut, kovinkaan monimutkainen, eikä sen kouluttaminen eteenpäin ole vaikeaa. Tosin, jos siviilipalvelusasioita joutuisi hoitamaan vaikka kerran vuodessa, olisi prosessi varmasti jo unohtunut. Toimivin keino olisi varmaan 3-4 tutkijan ryhmä, joille jutut jakautuisivat tasaisesti. Siviilipalveluksesta kieltäytyjiä on vuosittain 30–40, joten työkuormaa se ei kenellekään merkittävästi lisää. Näin suppealla tutkijaryhmällä prosessi saataisiin kuitenkin pidettyä yhdenmukaisena. Jaetussa mallissa prosessin sujuvuuden turvaaminen olisi myös varmempaa.

Saadun palautteen pohjalta olen kuitenkin Siviilipalveluskeskuksen edustajien kanssa samaa mieltä siitä, ettei prosessia kannata levittää ympäri Suomea palvelusvelvollisten kotipaikoille, vaan se kannattaa pitää keskitettynä Siviilipalveluskeskuksen sijaintipaikkakunnalle. Tällöin Siviilipalveluskeskuksen toimintamalli pysyy selkeänä ja yksinkertaisena. Lisäksi tällä tavoin voidaan varmistaa riittävän ammattitaitoinen kohtelu näinkin marginaalisessa asiassa, jonka osaamista ei voida edellyttää kaikilta poliiseilta.

Opinnäytetyöhöni tutustumalla on mahdollista saada käsitys siitä miten ja miksi siviilipalvelukseen liittyviä asioita käsitellään. Tavallaan opinnäytetyön tavoite on siis saavutettu, sillä siitä löytyvät vastaukset. Tutkimuskysymys siitä, miten siviilipalvelusrikosasioita poliisissa käsitellään, on siis saanut vastauksen, mutta akateemisesti katsottuna melkoisen sekavasti.

Jossain vaiheessa opinnäytetyön pohjalta on mahdollista koostaa myös ihan käytännön opas aiheeseen. Silloin työstä voitaisiin riisua paljon lainsäädännön taustaa ja kehitystä käsitteleviä osiota. Myös tutkimukselliset osiot voitaisiin mahdollisesti jättää oppaasta pois.

Lainsäädännön ja yhteiskunnan kehitys siviilipalveluksen ympärillä on äärettömän mielenkiintoista. 2020-luvulla elämme aikaa, jossa tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja yksilön oikeudet nostetaan yhteiskunnassa erittäin merkittävään asemaan. Maanpuolustusvelvollisuus näyttäytyy tällaisten yhteiskunnallisten arvojen keskellä muinaisjäänteinä. On mielenkiintoista pohtia, kuinka pitkään järjestelmä, joka erittelee kansalaiset sukupuolen mukaan ja ”pakottaa” vain toisen sukupuolen edustajat osallistumaan maanpuolustukseen, voi tällaisenaan selvitä.

Elämmekö yhteiskunnassa, jossa voidaan vielä asettaa velvoitteita, jotka eivät perustu yhdenvertaisille perusteille kansalaisten kesken? En ole tutkinut, onko asevelvollisuuden kohdistumisesta vain miehiin valitettu ja miten tapaukset on käsitelty. Asenteet näyttävät kuitenkin tällä hetkellä olevan matkalla suuntaan, jossa tällainen erittely ei olisi enää mahdollista. Mikä siis on nykyisen kaltaisen asevelvollisuuden tulevaisuus maassamme? Tämän kysymyksen vastaus tulee luonnollisesti ratkaisemaan myös siviilipalveluksen tulevaisuuden. On mielenkiintoista nähdä, voidaanko jonkinlainen sukupuolesta riippumaton kansalaispalvelus nähdä vaihtoehtona vai olemmeko matkalla kohti vapaaehtoisuuteen perustuvaa palkka-armeijaa? Onhan toki myös mahdollista, että järjestelmän peruspalikat pysyvät ennallaan.

Valdemar Kallungin selvityksessä siviilipalveluksen merkityksestä maanpuolustuksen kokonaisuudessa pohditaan myös siviilipalveluksen tulevaisuutta. Tutkimuksessa kävi nimittäin ilmi, että syyt siviilipalvelukseen hakeutumiseen eivät näyttäisi olevan enää niinkään vakaumuksellisia vaan pohjautuvat enemmän käytännöllisyyteen. Tullaanko siviilipalvelusta siis tulevaisuudessa kehittämään asepalveluksen rinnalla palvelusmuotona, jolla ei tarvitse olla mitään tekemistä minkäänlaisen vakaumuksen kanssa?

Käytännön lisäksi näiden kysymysten ratkaiseminen edellyttää yhteiskunnallisilta päättäjiltä myös eettisiä valintoja. Se, mitä mieltä minä henkilökohtaisesti olen kysymysten vastauksista, ei ole merkityksellistä. Näiden

järjestelmien kehitys tulee kuitenkin vaikuttamaan poliisin toimintaan. Mikäli esimerkiksi asepalveluksesta tulee vapaaehtoista, ei korvaavaa siviilipalvelusjärjestelmää välttämättä enää tarvita. Mikäli siviilipalveluksenkin voi suorittaa vapaaehtoisesti, ei siitä luultavasti ole enää syytä kieltäytyä eikä poliisin siten tarvitse enää suorittaa esitutkintoja liittyen siviilipalvelukseen. Myöskään virka-apuja palvelusvelvollisten tavoittamiseksi tai palvelukseen saattamiseksi ei tällöin enää tarvita.

LÄHTEET:

Aarnio, Aulis 1989: Laintulkinnan teoria: Yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY kurssikirjat. Porvoo, WSOY, 1989

Alasuutari, Pentti 2011: Laadullinen tutkimus 2.0, Vastapaino, Tampere

Anttila, Pirkko 2014: Metodix-verkkoaineisto: Tutkimisentaito ja tiedonhankinta, <https://metodix.fi/2014/05/17/anttila-pirkko-tutkimisen-taito-ja-tiedonhankinta/#8.1.2%20Triangulaatio>

Asevelvollisuuslaki 1438/2007

Esitutkintalaki 805/2011

Hallituksen esitys Eduskunnalle siviilipalveluslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, (HE 140/2007)

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain kumoamisesta ja asevelvollisuuslain 3 §:n muuttamisesta (HE 139/2018 vp)

Helsingin hovioikeuden ratkaisu 23.2.2018 18/108226, R 16/738

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008: Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino

Kananen, Jorma 2011: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisusarja, Jyväskylä

Kolehmainen, Antti 2015: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä, Edilex 2015/29 Referee-artikkeli Julkaistu Edilexissä 30.6.2015 www.edilex.fi/artikkelit/15461 , EDILEX Edita Publishing Oy 2015

Laki Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa 645/1985

Laki Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain kumoamisesta 330/2019

Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 194/1995

Laki sakon ja rikesakon määräämisestä 754/2010

Malmberg, Viola, Siviilipalveluskeskuksen johtava talousasiantuntija 2020, haastattelu 11.6.2020

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 10/1985 vp

(https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Documents/pevl_10+1985.pdf)

Puolustusministeriö 2007: Jehovan todistajien vapauttaminen asevelvollisuuden suorittamisesta: Arvio nykytilanteesta ja sääntelyvaihtoehdoista Toimikunnan mietintö 2007:1, Helsinki

Reijonen, Mikko, Siviilipalveluskeskuksen johtaja, 2020, haastattelu 11.6.2020

Reijonen, Mikko 2019: Siviilipalveluslain 79§:n soveltaminen tilanteissa, jossa siviilipalveluksesta kieltäytymisasioiden oikeustilan on epäselvä -muistio 5.2.2019

Reijonen, Mikko 2019: Siviilipalveluslain 79§:n soveltaminen tilanteissa, jossa siviilipalveluksesta kieltäytymisasioiden oikeustilan on epäselvä -muistio 14.11.2019

Rikoslaki 39/1889

Rikosrekisterilaki 770/1993

Saaranen-Kauppinen Anita & Puustniekka Anna 2009: Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV – Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja, Toinen vedos, Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, Tampereen yliopisto, 2009–2012, Tampere

https://moodle.polamk.fi/pluginfile.php/12526/mod_resource/content/1/KvaliMOTV.%20Kvalitatiivisten%20menetelmien%20verkko-oppikirja.pdf

Siviilipalveluslaki 1723/1991

Siviilipalveluslaki 1446/2007

Sutela, Marja, Määttä, Tapio & Myrsky Matti 2003: Ohjeita oikeustieteellisen tutkielman laatimiseen, Joensuun yliopisto, Joensuu

Työ- ja elinkeinoministeriö 2015: Siviilipalveluksen muuttuneet merkitykset maanpuolustusvelvollisuuden kokonaisuudessa, Valdemar Kallunki: Siviilipalveluksen alku- ja loppukyselyn tutkimusraportti, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja konserni 38/2015

Työministeriö 1999, Työhallinnon julkaisu nro. 235: Siviilipalveluksen kehittäminen, Selvitysmies Jukka Kekkonen raportti, Helsinki,

www.siviilipalveluskeskus.fi